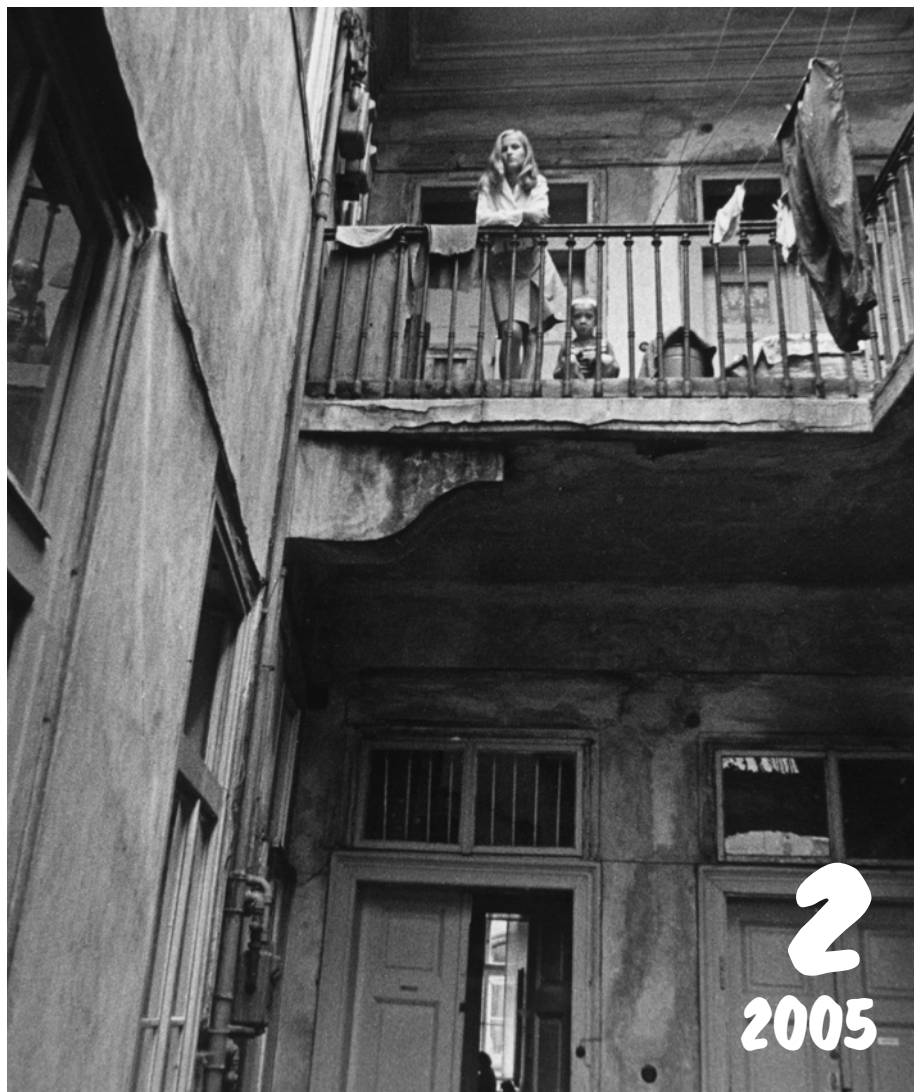

Danny

Společnost Josefa Škvoreckého
Literární akademie

2
2005

Vážení čtenáři,

druhé číslo Dannyho 2005 k Vám přichází s mírným zpožděním, za které se Vám vydavatel i redaktor omlouvají: oba byli příliš zainteresováni na přípravě sborníku z loňské náhodské konference a druhého dílu Bibliografie Josefa Škvoreckého. Věříme, že naši omluvu přijmete s pochopením.

Sešit, který máte před sebou, přináší několik nových textů Josefa Škvoreckého: jednak vánoční povídku, kterou otiskl i prosincový Host, a jednak úryvek z připravované již šesté detektivky manželské autorské dvojice. Novinkou pro čtenáře bude zajisté i několik úryvků z ne-realizovaného a dosud nikde nepublikovaného filmového scénáře Irenka v mnohonásobném zrychlení.

Podstatnou část tohoto čísla věnujeme románu Zdeny Salivarové Honzlová (mírnou změnu názvu i obsahu pravidelné rubriky o knihách, které nevyšly v 68 Publishers, nám snad všichni odpustíte). V příspěvcích Josefa Škvoreckého a Lumíra Salivara přinášíme některé dosud neznámé informace o vzniku románu, o marném úsilí vydat ho v posrpnovém Československu, a zejména o vzniku fotografie využitě na obálce jeho prvního amerického vydání. V této souvislosti děkujeme za ochotu a spolupráci paní Daniele Requette a fotografu panu Otto Dlabolovi, bez jejichž pomoci bychom vám toto téma nabídnout nemohli.

V čísle pochopitelně nechybějí obvyklé rubriky, připojili jsme však i jednu nepravdivou. Pod hlavičkou „Archiv“ najdete kuriózní doklad o tom, že dílo Josefa Škvoreckého v Československu šedesátých let nebylo předmětem zájmu pouze autorovy široké čtenářské obce...

Přejeme Vám příjemné čtení a těšíme se na další setkávání v roce 2006!

Foto Michal Hirth (srpen 2005)

Danny 2/2005

V prosinci 2005 vydala Literární akademie ve spolupráci se Společností Josefa Škvoreckého. Číslo připravil Michal Příběh. Adresa: Malovická 2751, 141 00 Praha 4–Záběhlice; telefony: 272 773 045; 272 772 003; fax: 272 763 020. E-mail: lit-akad@lit-akad.cz. Web: <http://www.lit-akad.cz>. Technická spolupráce: EkoCentrum Brno. ISSN: 0862-772X.

KONFLIKT CIVILIZACÍ

Byl Štědrý den k večeru, matka vařila v kuchyni kapra na modro a otec si v pokoji opakoval v katechismu Otčenáš. Modlí se totiž Otčenáš pouze jednou za rok, před štědrovečerní večeří, a občas neví, jak dál. Já seděl v křesle u okna, v hluboké depresi, protože kapra na modro k smrti nenávidím. Ale je to u nás součástí povinného štědrovečerního rituálu, stejně jako otcův Otčenáš.

Někdo zazvonil. Mrkl jsem na hodinky, bylo tři čtvrtě na pět. Koho k nám zrovna na Štědrý večer čerti – vstal jsem a v předsíni jsem se málem srazil s matkou, která v zástěře vyběhla z kuchyně.

„To bude pani Poprová,“ pravila udýchaně. „Vona říkala, že si možná přijde pro recept na mýho kapra na modro,“ a hnala se ke dveřím. Šel jsem za ní a koukal jí přes rameno, jak otevírala.

Žádná paní Poprová.

Za dveřmi stál pán, který vypadal na Číňana, zlomil se před matkou v pase do pravého úhlu, pak si všiml mě, a provedl ten prostocvik ještě jednou. Matka na něho hleděla doslova s otevřenými ústy a pán na ni promluvil cizí řečí. Na čínštinu nevypadala. Spíš snad italština – ale proč by Číňan mluvil italsky? Navíc zas tak moc italsky mi pánův hlas nezněl, to však mohlo být čínskou výslovností.

Neznámý návštěvník domluvil, hleděl na nás uctivě a tázavě. Potom poznal, že nerozumíme, spustil znova, a my zase nerozuměli.

„Zeptej se ho anglicky, co chce!“ vyzvala mě matka.

„Do you speak English?“

„No spiku ingliš!“ Pán se zlomil v pase do pravého úhlu, narovnal se a začal opět – a to zvýšeným hlasem – drmolit, snad esperantsky.

Do předsíně zvědavě nahlédl otec. Sotva ho návštěvník spatřil, provedl opět sklopku a oslovil otce svou hatmatilkou.

Otec se rozzářil a rozhovořil se stejným jazykem. A já konečně pochopil. Neznámý host byl otcův pen pal a byl to Japonec. Pan Kejdži Kazima.

Otec a pan Kazima se odebrali do pokoje, já s matkou do kuchyně. Tam jsem matce vysvětlil, že pan Kazima je jeden z mnoha otcových korespondentů roztroušených po všemožných zemích světa, kteří používají ten umělý

jazyk, mně a matce bohužel nesrozumitelný. Jak to, že se pan Kazima objevil v Československu, dozvěděli jsme se až později. Až po půlnoci.

Přijel sem na obchodní cestu a odskočil si na kus řeči s esperantským přítelem.

Čas plynul. Nadešla hodina večere. Odešel jsem do předsíně, nakoukl do pokoje, tam byl otec zabrán do srdečného rozhovoru s návštěvníkem z Tokia. Nechtěl jsem je rušit, tak jsem se vrátil k matce.

„Kdy už vodejde?“ zeptala se máti.

„Zatím to na vodchod nevypadá,“ řekl jsem.

Mlčeli jsme. Pak máti řekla: „Kapr vystydne. Vohřívanej se nedá jíst.“

Zadoufal jsem, že pan Kazima se ještě hodinku zdrží.

Zdržel se dvě, pak tři, pak čtyři. Matka mě několikrát poslala do pokoje, abych zjistil, kdy už pan Kazima odejde, potom kdy zmizí, posléze kdy vodprejskne. Pokaždé jsem se vrátil se zprávou, že na odchod, resp. na zmizení, ani na vodprejsknutí to pořád nevypadá.

„Pozvi ho k večeri,“ vybídl jsem matku.

„Pro štryry toho není dost,“ řekla matka. „A co ty víš, co takovej Japonec jí.“

Tak jsme čekali. Několikrát se máti pokusila poslat mě za otcem, abych mu česky nařídil, ať Japonce vyhodí. To jsem odmítl. K hostu, navíc tak daleka, řekl jsem, se přece nemůžem chovat jako hulváti. A uvažoval jsem, trvá-li už esperantská zábava dost dlouho na to, aby kapr na modro přestal být požitelný.

Blížila se půlnoc.

Teď už k jídlu asi nebude.

A dostal jsem nápad. S povzdychnutím jsem vstal a odešel z kuchyně do ložnice. Visely tam staré pendlovky, které se nikdo neobtěžoval natahovat. Nařídil jsem je na za tři minuty dvanáct, natáhl a odešel jsem do předsíně. Pootevřenými dveřmi jsem spatřil esperantisty, kteří v družné zábavě zapomněli na svět a čas a pokrm. A na pití.

Pendlovky začaly velebně odbíjet půlnoc.

Pan Kazima se vymrštil ze židle jako pérák a zvýšeným hlasem počal cosi říkat otci. Přitom mu s velikou vřelostí tiskl ruku a otec se zašklebil bolestí.

Návštěvník z daleké cizí země se loučil. Když vodprejskl, otec pravil:

„Nojo, von nevěděl, že dnes je štědrej večír. Voni to v Japonsku neslavěj.“

Kapr na modro byl nepožitelný, ale otec svou každoroční povinnost splnil. Pak jsme pojedli chleba s máslem a šli jsme spát. (2005)

SETKÁNÍ V TORONTU, S VRAŽDOU

Zdena Salivarová – Josef Škvorecký

(Dva úryvky z nové detektivky, která by měla být dokončena a vydána v příštím roce.)

Mrtvá měla na sobě tmavomodrou barchetovou blůzu – informaci o materiálu mi podala elévka Miriam – s naškrobeným bílým límečkem z nějakého jiného materiálu. Jak zápasila s vrahem, levý cíp límečku se ohrnul a zčásti zakryl strangulační čáru, která se táhla jako červené potvrzení smrti.

„Nač bys to odhad?“ obrátil jsem se na Freda Melvilla.

Daktyloskop si čáru prohlížel lupou, dlouho zkoumal ohrnutý límeček, pak odpověděl:

„Vypadá to na obyčejnej špagát. Kus prádelní šňůry, nebo něco podobného. Nenašli jste nic takovýho?“

Zavrtěl hlavou.

„Odnes si to s sebou. Opatrněj. Nic tu nezapomněl.“

Mlčky jsem ukázal na zaschlou krev na hřbetě ruky zavražděné, kterou právě seškraboval seržant s divným jménem Gunga. Snad jeho matka četla Kiplinga. Neznal jsem ho, přišel na oddělení, když já tam už nebyl, a sám neměl daleko do penze.

„Jo tohle!“ pravil Fred a obrátil se na seržanta. „Manykýru už udělal, Gungo?“

Seržant kývl:

„Pod nehtem na prostředníku zůstalo skoro půl inče kůže. Musí to bejt parádní škrábanec.“

„Tady ji ovšem drápnul on.“ Fred ukázal na hřbet dívčiny ruky.

„To jo,“ ušklíbl se Gunga. „Ale někde na těle bude pěkně podepsanej. Nejspíš na ksichtě. Půl inče kůže – musel si tam nalepit flastr jako hrom.“

Fred hleděl na mrtvou dívku zadumaně. Pak řekl:

„Je to dost neobvyklý. Škrtil ji zepředu. Její autogram bude mít na obličejí. Řek bych, že ho intimně znala. Asi ji obejmul a povedlo se mu navlíknout jí špagát kolem krku.“ Znova pohlédl na mrtvou tvář. Vyčníval z ní disproportionální nos. „Obyčejně jde škrtič zezadu. Oběť nic netuší, vrah jí hodí smyčku na krk, ona instinktivně popadne provaz nebo kravatu nebo čím to vrah dělá, snaží se smyčky zbavit...“ Odmlčel se, pak zvedl obě ruce s prsty zkřivenými jako drápy. „Prala se s ním jak kočka!“ Sehnul se k mrtvé, opa-

trně maličko uvolnil zaťatou pěst, vytáhl z ní několik vyškubnutých vlasů a strčil je do ziplocku. „Jako ženská.“

„Na DNA bude materiálu habaděj.“ pravil Gunga.

„A co teprve jestli byli nahý?“ zasmála se Miriam.

Její trochu vřeštivý hlas mě pohladil proti srsti.

Vzpomněl jsem si na svou bývalou podřízenou, na elévku, později poručíka Shirley Churchovou, která si vzala syna starého Bullocka, pokračovala v policejní kariéře a teprve po čtvrtém dítěti, druhé holčičce, opustila jako inspektorka službu. Nedokázala jí však dát vale nadobro, opatřila si soukromou detektivní licenci, načež se jí telefonní hovory zpětinasobily, ale k žádnému příjmu to nevedlo, protože případy manželské nevěry zásadně odmítala. Marně čekala, a pokud vím dosud čeká, že jí zavolá manželka, které kdosi zavraždil muže.

Kdykoli mi Shirley Bullocková podávala hlášení, stála v pozoru, a pokud chtěla něco říct, uváděla svá pozorování – většinou velmi bystrá – zdvořilým: „Jestli smím poznamenat...“

Miriam Mallowayová skákala člověku do řeči, hlášení odbývala s rukou v kapse, a jednou dokonce s cigaretou v ústech.

Když jsem se loučil, zrovna se zavádělo DNA. Do laboratoře přijali novou sílu, čerstvého magistra z kriminologie na Torontské universitě, mladíka jménem Desmond Clairman, který se všemu idiotsky hihňal, ale svému povolání rozuměl. Z přiožralé párty, kterou mi oddělení uspořádalo na rozloučenou, odešel jsem tehdy předčasně a střízlivý jsem odjel druhý den ráno do Georgie k Moničce a k jejímu manželovi, reverendu Micahu Ginsburgovi.

Monička mu říká Mickey. Po svatbě se stal kazatelem v Jižní Karolině, pak se kvůli Moničce – aby byla nablízku rodičům – dal přeložit do Scarborough v Torontu, ale kanadské zimy mu šly tak na nervy, že se brzo po líbáncích proměnil ve vzteklého a hádavého manžela a málem se s Moničkou rozvedli. Naštěstí mu v Hazlehurstu v Georgii nabídla místní televize třikrát týdně pořad v Biblické hodině. Vrátil se tedy s Moničkou na rodnou farmu ve Willacoochee v Georgii a metamorfozoval opět v milujícího manžílka, jakým pastor má být. Ve státech Florida, Georgia a Jižní i Severní Karolina konkuruje nyní Micah Billymu Grahamovi a vypadá to, že jeho biblické meditace převezmou stanice celostátní sítě. V poslední době přidal k zázrakům v Káni Galilejské a vzkříšení Lazara i vědu a z kazatelny horlivě propaguje Inteligentní plán. Pokud tomu rozumím, je to vědecká konkurence neodar-

winistům, kteří proti ní bojují nevím proč zuby nehty, včetně zavírání universitních kateder, kde ji někteří paleontologové přednášeli. Nevím, jestli jsou takové argumenty ve vědeckých debatách běžné. Asi ano.

První dva měsíce na penzi jsem tedy strávil na faře svého zetě, jehož hvězda na fundamentalistickém nebi rychle stoupala. Krásný kraj jižní Georgie, kolem městečka stinné hájky stromů, které jsem neznal, říčky plné odlehklých zákoutí, kde vlahá voda zvala ke koupeli, i když člověk s sebou neměl plavky. Kromě mnoha kostelů tam skoro stejně byly zastoupeny podniky pravidelně v Micahových homiliích zatracované – útulné jižanské bary. Vzdor fundamentalistům ovládajícím svatyně tam šťastnou hodinku nikdy nezrušili, jako to udělali v pokrokové Kanadě. Za cenu jednoho drinku od pěti do sedmi pořád nalévali dva. Ne jako v Torontu.

Přes ty rajské poměry jsem po čase začínal trpět pocity příslovečného hosta, který podobně jako ryba třetí den atd. To už jsem byl na pohostinné farmě úspěšného kazatele a milující dcery skoro dva měsíce. Nedalo se nic dělat. Rozloučil jsem se s plačící Moničkou a s jejím velebníčkem, jehož srdečný stisk ruky vyžadoval nakonec chirurgický zákrok na pohotovosti, a vrátil jsem se do rušného a stále rostoucího Toronta. Tam jsem najednou neměl co dělat.

Někteří podobně postižení kolegové řešili ten problém nekonečnými partiiemi šachu v klubu, ale to mi vždycky připadalo jako plýtvání logickými schopnostmi mozku na nesmyslné pohyby pitomých figurek. Několikrát jsem se pokusil odjet na ryby v jezerech na severu, jenže po letech skoro denního styku se surovostmi velkoměsta jsem si vypěstoval odpor k napichování červů na háčky a k vytahování háčků zabodnutých do pater chudáků ryb. Prý je to nebolí – kdo však byl kdy rybou, aby to potvrdil?

Zbýval golf a detektivky.

Snažil jsem se a Monika, moje žena – zřetelně nerada, jen proto, abych měl pohyb – chodila na golf se mnou. Abych měl pohyb, zakázala mi používat golfmobily a najít nosiče té spousty náradí, co je ke golfu potřeba. Klikaté procházky po kopcovitém terénu s brašnou plnou holí na rameni mě však, mírně řečeno, nezaujaly a nakonec, tentokrát k Moniččině zřetelné úlevě, jsem to vzdal.

Zbyly mi detektivky.

Ty mě zachránily. Asi proto, že jsem se radikálně držel klasiků. Ty očené svazky mě vrhly do mládí, kdy jsem býval napomínán pro četbu pod lavicí, kterou mi učitelka často zabavovala a vracela ji se zalepeným dopisem mému otci, z jehož tajné zásoby jsem si knihy vypůjčoval. Protože mě moje řemeslo naučilo systematičností, začal jsem systematicky a od Adama *Vraždou v ulici*

Morgue. A stařícké tátovy detektivky, které jsem po něm zdědil, zachránily mě před smrtí ukousáním. Příběhy z dřevních dob žánru mi totiž v ničem nepřipomínaly hnus skutečných zločinů, jaké bývaly mým denním chlebem.

Systematicky jsem pokračoval cestou značenou jmény připomínajícími zvláštní a specifickou nevinnost zašlých, třebaže v mnoha ohledech rovněž krutých dob: Wilkie Collins, Charles Dickens, Emile Gaboriau, Robert Barr, Gaston Leroux, Anna Katharine Green, Mary Roberts Rinehart, Jacques Futrelle, Arthur Conan Doyle. Když jsem dospěl k R. Austinu Freemanovi, začal jsem se zabývat myšlenkou, že na stará kolena sepíšu historii toho podivného žánru, ale nějak jinak. Jak, to jsem zatím nevěděl. Pouze mi napadl titul, ale brzo jsem si uvědomil, že nepříliš lákavý a lidi neznalé Kanady značně zavádějící:

Očima inspektora Královské jízdni policie.

Když jsem stál nad uškrcenou dívkou v Allan Street, pořád jsem ještě nevěděl, jak jinak svůj zatím nenapsaný opus nazvat.

*

Dorazili jsme, já a Fred Melville, k domu s důvěryhodným názvem na Ventura Avenue. Vystoupil jsem z vozu, Fred se hrabal za mnou.

„Je ti dobře, Frede?“

„Moc...“

„Cože?“

„Moc ne...“

Pohlédl jsem na fasádu, visel na ní neonový nápis:

RIVERSIDE ST DIOS

Obrátil jsem se na Freda.

„Podívej, Frede. V tomhle stavu – já nevím...“

„Neboj se Harolde. Nebudu se ti plíst do výsledku.“

„Nechceš se vrátit? Vůz mi může přivést šofér.“

Fred rozhodně zavrtěl hlavou.

Přemlouvat ho nebudu. Do výsledku mi stejně nemluví, v tom ohledu je pouze náhradník. Možná že se z nevolnosti vyspí. Pokrčil jsem rameny a obrátil jsem se znova k fasádě s chybějícím písmenem.

S newyorskou Riverside měl tenhle barák společného asi tolik, co má rváč Ventura s řeckořímským zápasem. Možná tu ulici pojmenovali po nějakém jiném Venturovi. Jenže já znám jenom tu hvězdu televizních pseudozápasů, které se za souhlasu obecnstva vydávají za volný styl.

Barák byl třípatrový a neměl u vchodu obvyklý seznam partají s tlačítky. Na dveřích se leskl pečlivě vycištěný mosazný štítek s nápisem PENSION PRO

SVOBODNÉ OSOBY. Politicky korektně to naznačovalo, že tu mohou nalézt přístřeší obě pohlaví. Pod nablýskaným štítkem visačka VOLNÉ POKOJE. Otočil jsem klikou vstupních dveří a zjistil jsem, že tlačítka nejsou potřeba.

Vstoupili jsme do elektricky osvětlené lobby s malým okýnkem pro vrátěného a s nápadně červenou telefonní budkou. Z té včera volal Jimmy.

Na pultíku okénka stál mechanický zvonek. Udeřil jsem na něj dvakrát, potom potřetí, pěkně důrazně. Někde vrzly dveře a v okýnku se objevila docela pěkná ženská s natáčkama ve vlasech a v zelené týšertce ke krku. Lhos-
tejně se zeptala:

„Co si přejete?“

Vždy s úsměvem zde zřejmě neplatí. Za námi hřmotně vstoupili do baru-
ku dva nájemníci a loudavě kráčeli k výtahu. Jeden měl na sobě vytahané
tweedové sako a k němu křiklavě brčálovou kravatu, druhý byl v džínsech
a v dřevorubecké bundě. Riverside Studios mají klientelu asi převážně z řad
dělnické třídy.

Ukázal jsem ženské s natáčkami odznak, mrkla na něj a hvízdl.

„Někdo vocuď něco proved?“ zeptala se najednou docela vlídně a začala
vytahovat natáčky z vlasů.

„Domníváme se, že někdo odsud zavraždil mladou ženu na Allan Street.“

„Tu, co byla v novinách? To moh bejt jedině Kozlowski. Ten si už vodse-
děl jedno znásilnění. Nezabil ji teda, ale...“

„Můžu vidět seznam nájemníků?“

Zahrabala někde pod okýnkem a s úsměvem mi podala papundeklovou
desku, na ní připínáčky upevněné kartotéční lístky s ručně psanými jmény.

„Kozlowski je ve čtvrtym poschodí.“

Podíval jsem se na seznam. V každém poschodí s výjimkou prvního a čtv-
rtého měli čtyři pokoje. Rozhlédl jsem se po vstupní hale. V přízemí byl do-
movnický byt označený mosaznou cedulkou PRIVÁT, naproti dveřím pri-
vátu visela na dveřích telefonní budky černá tabule ROZVRH PRANÍ, na
ní bíle namalovaná jména dnů a křídou napsaná jména. Vedle dveří jiná,
korková tabule pro různé zprávy nájemníkům. Pod upozorněním ŽÁDNÝ
HLUK PO JEDENÁCTÉ HODINĚ! visel napínáčky připíchnutý plakát,
který oznamoval, že do Toronta zavítal světoznámý kouzelník Shreve Bon-
nely z Londýna (Anglie). Mág na portrétu nad oznámením vypadal trochu
jako Dracula.

Přečet jsem jména napsaná křídou na Rozvrhu praní. Na zařízení toho-
hle druhu byla prádelna nečekaný luxus. Pak jsem se vrátil k papundeklové
desce.

4. posch. *Jim Kozlowski – prázdný pokoj*

3. posch. *Barako Okada – I. Murphy – Jim Elefteriados – Manuel Santos*

2. posch. *Jim Strecha – Kim Lee – Portabella Sterling – Mary Simpson*

Ve čtvrtém poschodí byl jeden pokoj nepronajatý. Ve dvou bydlely ženské. V přítomné době byli tedy v riversideském pensionu nejmíň tři muži jménem Jim. Ženské jsem vyloučil.

Prozatím.

Uvažoval jsem o nájemnicích podle jmen. Jim Strecha byl patrně hraběnčin krajanek. V duchu jsem vzdychl a zkoumal jsem dál. Kim Lee musí být Číňan. Co hledá Číňan mimo obrovský China Town? Ostrakismus? Má snad pak Lee taky záznam v rejstříku jako Kozlowski?

Barako Okada?

„Kdo je Barako Okada?“ zeptal jsem se pěkné domovnice. Mezitím si stihla vyndat natáčky, zavrtěla hlavou a kolem nyní vlídného obličejce se jí rozprostřela hřiva bohatých, jenže dávno nemytých vlasů.

„Myslíte džob nebo rasu?“ zeptala se.

„Černocho?“

Kývla. Vlasy mohla mít opravdu nádherné, ale potřebovaly někoho jako mou hraběnku.

„Africkej Kanadčan, má se říkat!“ pravila koketně.

„Máte přehled, paní...“

„Fiona O’Gradyová. A paní už jenom bejvalá. Vod minulýho tejdne sem zase svobodná.“

„Myslíte rozvedená?“

„Nojo. V daňovýh formuláři bych nemohla zaškrtnout svobodná. Ale v praktickym životě je to stejný jako svobodná, nebo ne, pane inspektor?“

„Máte pravdu, ale slečna už nejste.“

„Nojo, to vlastně ne,“ pravila skoro smutně. Řekl jsem:

„Máte přehled, kteří nájemníci jsou momentálně doma, paní O’Gradyová? Myslím pouze pány.“

„Pány, jo?“ ironicky se ušklíbla. „Ted’ tu kolem vás zrovna šli dva. Kozlowski a Streča. Santose a Elefteriados jejich boss na nějaký čas vodložil, tak, řekla bych, chrápou. A Murphy asi taky vyspává, ponivač má dneska noční za nějakýho kámoše.“

„Kdo z těch pánů nosí knírek?“

„Knírek?“

„Ano. Jako měl Clark Gable.“

„Gable?“

Na filmy pro pamětníky se zřejmě nedívá. Řekl jsem:

„Takový úzký knírek nad horním rtem.“

„Úzkej? Santos má takovej. Akorát že kolem huby takhle dólu,“ naznačila pirátský knír. „Pod nosem – to by moh bejt Streča. Jo – a Kozlowski má vlastně taky knírek, jenže spíš jako ten – ten náci. – No ten s tou patkou do čela.“

Sic transit gloria mundi. A počítal jsem. Tři Jimové: Kozlowski, Elefteriados, Streča. Takové či onaké ozdoby pod nosem mají rovněž tři: Santos, Streča a Kozlowski. Zbývá I. Murphy.

„Paní O’Gradyová...“

„Fiono!“

„Paní Fiono. Proč má pan Murphy místo křestního jména jenom iniciálu? Všechny ostatní tu máte s křestním jménem!“

Fiona se zahihňala.

„Tak ste ho vyhmát, co? Von chce, aby mu všichni říkali jenom Murphy. Jeho křestní méno nikdo nezná.“

„Budu se ho na něj muset zeptat.“

Fiona se zahihňala.

„Nebudete!“

„Já to ale potřebuju vědět.“

„Jenže se ho nebudete muset ptát. Já to vím.“

„Vám to řekl?“

„Ne. Vim to z kostela. Zeptala sem se na to důstojnýho pána Fergusona.“

„Jste katolička?“

„Co byste myslel?“ pravila hrdě a vytáhla ze záhadří křížek, schovaný pod týšertkou ke krku. Týšertka potřebovala vyprat, ale křížek se na ní zaleskl jako nový. „A Murphy se menuje Ireneus.“

Jméno jsem zaslechl snad kdysi v hodinách filosofie. Proč ho Murphy tají? Zeptal jsem se:

„Co je na tom jménu špatného? Rozhodně je dnes originální.“

„Já sem vo tom mluvila s velebnym pánem. Říkal, že Murphymu se kvůli tomu smály děti ve škole. I v nedělní škole. Jeho máti byla věřící, víte? Dala mu to méno podle nějakýho svatýho biskupa. A děti prej za nim pokřikovaly Ireno, Ireno, pod’ se mnou na seno!“

Bůhví jak neblaze mohla pobožnost té neznámé paní poznamenat dětství jejího syna, napadlo mi. Možná na celý život. Ale nebudu se plést do řemesla psychologům. Gauner je pro mě gauner. To vím aspoň bezpečně.

Zeptal jsem se Fiony: „Říkala jste, že má noční?“

„No má. Chcete si ho podat?“

„Chci ho *vyslechnout*.“

Fiona se mi vysmála do očí. „Já vim, co myslíte! Já vám ho přivezu!“ a ochotně odběhla k výtahu.

Má snad domovnice z Riversideských studií nějaké zkušenosti s výslechy, nebo jen někde něco slyšela? Nevypadá na někoho, kdo se dopustil tak těžkého zločinu, že by bylo nutné si ho *podat*, aby se přiznal.

IRENKA V MNOHONÁSOBNÉM ZRYCHLENÍ

Zdena Salivarová – Josef Škvorecký

*„Viktoriánská šílenost“ na motivy povídky H. G. Wellse The New Accelerator
Odehrává se v malém anglickém městě na přelomu století.*

Obraz 1. Laboratoř profesora Wilkinse

Křivule, baňky, destilační přístroje, secesní psací stůl, lisovací stroj na prášky, pohovka, prostě zařízení farmakologické laboratoře. Profesor Wilkins, asi padesátiletý, dost nerudně vypadající muž, míchá v třecí misce bílou hmotu. Odvažuje nějakou chemikálii, přidává ji do misky, míchá, zkouší hustotu, nahlíží do rozevřených zápisů na pracovním pultě, zase přidá jinou chemikálii, míchá. Kolem profesora poskakuje buldok Bobby, nedočkavě, s vyplazeným jazykem, jako by se nemohl dočkat, až mu jeho pán umíchá denní dávku potravy.

Profesor naposledy zkusí hustotu směsi, přikročí k práškovacímu stroji a vylisuje několik bílých kostek, připomínajících tvarem a velikostí kostky cukru. Vezme jednu z nich, prohlíží si ji s rukou vztaženou před očima, jako by ji nabízel netrpělivému pejskovi. Pes vyskakuje, vrtí ocáskem, profesor ho druhou rukou odhání, ale pes se nedá. Vyskočí a kostku z pánovy ruky schlamstne. V tom okamžiku strne, promění se z živého psa v sochu, dopadne těžce na podlahu, překotí se na bok, zakolíbá se a zůstane ležet jako zkamenělý.

Profesor se zarazí. Skloní se k pejskovi, dívá se mu na bělma, ale pes leží jako zcepenělý. Profesor začne pobíhat po laboratoři, hledá stetoskop, poklekně k psovi a poslouchá mu srdce. Ozvou se tři, čtyři velice pomalé, hluboce

rezonující tepy, jako kdybychom zvuk z normální rychlosti na gramofonu přehodili na tu nejpomalejší.

Profesor láskyplně zdvihne psi sochu se země, položí ji na pohovku, přikryje příkrývkou jako nemocného, pohladí a vrací se k pracovnímu pultu. (Pes po celou dobu zůstává v poloze, v níž ztuhl při skoku. Není to mrtvola psa, nýbrž spíš vycpaný pes.)

Profesor váží další dávku chemikálie, mísí ji v třecí misce. Z hmoty vylisuje hromádku kostek a ty uloží do velké lékárnické dózy, na jejíž štítek napíše ZPOMALOVAČ. Dózu postaví do vitríny s lahvičkami.

Obraz 2. Laboratoř profesora Gibberna

Podobné zařízení jako v obrazu 1. Profesor Gibberna a jeho asistent Kingsley dokončují destilaci u pracovního pultu. Profesor vylije z velké baňky vydestilovanou tekutinu, nalije ji do třecí misky, asistent přisype bílý prášek. Ze vzniklé hmoty vylisují v práškovacím stroji bílé pilulky, tvarem a velikostí připomínající prášky proti bolesti hlavy.

Profesor si jeden prášek zálibně prohlíží, pak zdvihne hlavu a usměje se na asistenta: „Vyzkoušíme to.“

Z hromádky vezme profesor několik pilulek, odloží je stranou a všechny ostatní nasype do broušené bonboniéry. „Dáme to sem. Tady to případné Wilkinsovy agenty nejmíň napadne hledat. Jak to říká Poe? Chcete-li něco schovat, dejte to tam, kde by to každý hledal a právě proto tam hledat nebude.“

Bonboniéru postaví na stůl, pěkně doprostřed a co nejnápadněji. Znovu se na asistenta usměje. Klade si na dlaň odložené prášky a zálibně si je prohlíží: „Jestli se nám to povede, víte, co to bude znamenat? Přinejmenším členství v Akademii, Kingsleyi!“

Asistent uctivě vyčkává: „Zajisté, pane profesore. A jestliže...“

Asistent si odkašle, zdá se, že znervózněl, chce něco dodat, ale profesor ho přerušuje: „Teď si vezměte stopky.“

Asistent bere ze stolu stopky: „Jestliže ta naše věc bude mít úspěch...“

Profesor ho neposlouchá. Je zaujat svou myšlenkou. „Možná že se dočkáme veliké slávy...“

Asistent se nedá. „Jestliže ta naše věc bude mít úspěch...“

Profesor ho pořád neposlouchá. Vytahuje ze zásuvky balíček karet. „Teď mi to stopněte!“

Profesor staví z karet domeček, asistent střídavě hledí na profesora a na stopky. Potom se pokusí využít profesorova mlčení při stavbě domečku a rychle zadrmlol: „Kdyby to mělo úspěch, mohl bych se oženit.“

„To ano,“ odpoví profesor.

„S Irenkou.“

„Hezké jméno. Jmenuje se jako moje dcera.“

„Vždyť to taky...“

Kingsley nedopoví. Profesor dostavěl domeček. „Kolik to bylo?“

Asistent zklamaně vzdychne a zastaví stopky. „Třicet sedm vteřin.“

„Dobrá,“ praví profesor. „Podle našich propočtů má preparát zrychlovat životní pochody třikrát. Představte si, když nám to bude myslet třikrát rychleji. Nebo když uděláme třikrát tolik práce za stejnou dobu.“

Profesor si bere jeden prášek. „Teď mi to stopněte znovu.“

Jakmile prášek polkne, jako by se na místě neznatelně zavlnil. V tomtéž okamžiku stojí na stole domeček z karet. Asistent zastaví stopky. Jejich ručička se beztak ani nepohnula.

Podívají se na sebe. „Nula vteřin!“

Překvapilo je to.

„Mám dojem, že jsme někde udělali chybu. Tohle přece nezrychluje jenom třikrát. Pojd'te, zkusíme to jinak a oba dva. Naříd'te stopky!

V okamžiku, kdy polknou prášek, rozloží se šum, doléhající sem otevřeným oknem z ulice, na hluboké zpomalené hučení. Profesor podá asistentovi prášek, oba polknou a asistent spustí stopky.

Stopky se nepohnou.

Oba se na sebe tázavě podívají. Profesor pokyne hlavou k oknu. Tam visí záclona, ztuhlá v okamžiku, kdy se do ní opřel průvan. Profesor zavrčí hlavou a jde se podívat oknem ven.

Asistent přistoupí za ním. Hučení ulice zesílí. Profesor chvilku poslouchá. „Slyšíte to? Analyzované zvuky.“

Obraz 3. Ulice

Oknem je vidět sousoší pouličního provozu. Cyklista stojí za autobusem, který nehybně předjíždí, za ním stojí oblak prachu. Chodci zmrzli v nakročených pozicích, člověk, který vyskakoval z tramvaje, visí ve vzduchu. Nad hlavami skupinky dětí stojí míč.

Obraz 4. Laboratoř profesora Gibberna

Rozložený zvuk poněkud zeslábně. Profesor odvrátí pohled z ulice a podívá se na stopky v asistentově dlani. Ručička se dosud nepohnula.

Profesor rychle vykročí ke dveřím. „Pojd'te!“

Asistent jde za ním.

Obraz 5. Ulice

Oba vycházejí na ulici. Rozložený zvuk zesílí. Teď vidí všechno zblízka. Cyklista má v obličejí výraz vypětí, v kočárku se šklebí tvář plačícího dítěte, nad chodníkem visí voda ze stříkacího vozu jako mlhová záclona, proti kropícímu vozu stojí sportovní automobil, jako by těsně před srážkou. Oba muži se proplétají mezi strnulými chodci.

Profesor začíná bědovat. „Damned! Přepočítali jsme se. Takovéhle zrychlení je nepoužitelné. Okolní svět se nám relativně k našemu zrychlení jeví jako statický. Pohybujeme se pravděpodobně téměř rychlostí zvuku.“

Oba přidávají do kroku. Horečně těkají očima z jednoho strnulého jevu na druhý. Profesor se žene o několik kroků před asistentem, nedočkavý a zadýchaný, nicméně se snaží své vzrušení ovládat. Docházejí na roh ulice. Profesor se zastaví, někam se zadívá a pokyne na asistenta, aby si honem pospíšil k němu. Pak ukáže prstem na něco za rohem.

Obraz 6. Ulice, za rohem

Profesorův prst ukazuje na vysoký činžák. Ve výši asi prvního poschodí „visí“ ve vzduchu padající dítě. Oba se na sebe podívají, jako by zprvu nechápali, co to má znamenat. Asistent se rozběhne, vytrhne „kolemjdoucím“ malíři z rukou štafle, přistaví je ke zdi domu, vyleze na ně, uchopí padající dítě a jemně je snese k zemi. Položí je na chodník, štafle vrátí malíři.

Oba jdou pryč. Jakmile zmizí, pohyb na ulici oživne. Dítě se rozeřve. Je bez jediného zranění. Kolem se shromažďují zástupy a zvědavě si mimino prohlížejí. Analyzovaný šum ulice vyjede nahoru. Dítě řve jako pavíán. Babička se křížuje a padá na kolena.

„Já ho viděl, jak vpadlo z okna. V desátém patře!“ volá kdosi.

„To je zázrak! Já viděla anděla strážného!“ vykřikne babička.

Shromáždění vydechne: „Kde?“

Všichni padají na kolena. „Mih se tady kolem a položil to děťátko na zem! Zázrak!“ Dítě stále brečí a shromáždění se začíná modlit.

Obraz 7. Ulice

Ulice je stejně mrtvá, jako byla, když naše dvojice vyšla z domu. Profesor s asistentem se objeví na rohu a zůstanou stát. Nedaleko nich „jede“ kropící vůz a proti němu sportovní automobil.

Provoz na ulici se rázem rozhýbe. Analyzovaný zvuk vyjede nahoru. Kropící vůz se prudce srazí s protijedoucím. Ozve se rána a řinčení skla. Vodní mlha dopadá na chodník, skrání kolemjdoucí lidi.

Profesor táhne asistenta pryč. Když uniknou vodní sprše o kousek dál, kde je klidněji, podívají se na stopky. „Půl vteřiny!“

„Ano,“ potvrdí asistent. „Od požití prášku uplynulo půl vteřiny.“

Profesor je zdrcený. Kingsley se zamyšleně dívá na stopky. Profesor nasaje nosem vzduch. Pak zabloudí pohledem na asistentovy kalhoty. Na kolenou jsou výrazně nažloutlé a doutnají. Profesor na ně ukáže:

„Pohyboval jste se příliš rychle. To je riskantní, mohl jste se vznítit. V našem zrychlení se mnohonásobně zvyšuje tření vzduchu. Na to příště pozor!“

Obraz 16. Hřiště

Trávník, lukostřelecký terč. Dívky stojí ve správné vzdálenosti od terče připraveny ke střelbě.

Kolem nich pobíhá atletický mladík a poopravuje jim držení luku. Zvláště Irence věnuje nevšední pozornost. Využívá každé příležitosti, aby se mohl dotknout její obnažené ručky. Vezme jí luk a předvádí, jak ho má nejprve zdvihnout tahem vzhůru, pak s ním pomalu sjíždět, dokud si špičkou šípu nenajede přesně na střed terče, a teprve potom vystřelit. Na ukázkou sám vystřelí a šíp se mu perfektně zabodne do středu terče.

Irenka poslouchá jeho rady, zdvihá luk tahem vzhůru, míří špičkou šípu do terče, vystřelí. Šíp přeletí za plot. Přiskakuje trenér a znovu opravuje Irence držení. Zezadu se opatrně přikrádá Kingsley, v ruce nese zbloudilý Irenčin šíp. Zastaví se za Irenkou, která s vyplazeným jazýčkem houževnatě zkouší uplatnit rady trenéra. Ten se právě věnuje Zuzce vedle.

„Vrchem ne, slečno Gibbernová,“ tiše napovídá Kingsley. „Luk se táhne vždycky zespodu.“

Irenka si ho ani nevšimne, cílí podle návodu trenéra. Je to bídné. Šíp se místo do terče zabodl do plotu. Letěl sice přesně na terč, ale před ním se nepřírozně uchýlil o metr do strany. Irenka zoufale vzdychne, ale trenér jí dodává kuráže.

„Pěkně vrchem, slečno Gibbernová. Jak jsem vám to ukazoval.“

Uchopí Irenku ze zadu za ruce a ukazuje jí, jak má táhnout. Při tom ji k sobě tiskne.

„Vždyť to tak dělám pořád, já nevím...“

„Vytrvalost, slečno. Vytrvalý trénink – tajemství úspěchu!“

Asistent stojí za Irenkou. Při jejím dalším výstřelu opět cosi polkne, zavlní se a šíp letí pánubohu do okna.

Irenka je už zoufalá a je jí do pláče. Přestane střílet a dívá se, jak střílí Zuzka. Ta pěkně namíří, vystřelí a šíp sedí přesně v terči.

Asistent se znovu odváží radit: „Opravdu, zkuste to tahem zespod a uvidíte, slečno Gibbernová.“

Irenka se ušklíbne. Pokračuje tahem svrchu, pak si to rozmyslí, přeje se špičkou šípů střed terče, sjede dolů a teprve po tahu zespod vystřelí.

Asistent se zavlní, šíp dopadne přesně doprostřed terče.

Irenka to zkusí ještě jednou a zase je z toho nádherný zásah.

„Vidíte, výborně, slečno Gibbernová,“ pochválí ji Kingsley.

Irenka se zapýří a poněkud roztaje. Už Kingsleyovi věnuje alespoň pohled. Zato trenér se na něho zle podívá.

Asistent však provokuje dál: „Jak vám říkám, tahem zespod a šíp je v cíli. Střelbě se musí rozumět.“

Přitom vrhne významný pohled směrem k trenérovi.

„Jak to myslíte, pane?“ namíchně se trenér.

Asistentovi vzrůstá sebevědomí. „Že střílet se musí hlavou.“

Trenér vypadá výhružně. „Jak prosím?“

„Tak. Bicepsy a pigment nejsou vše.“

„Cože?“

„Lidé byli kromě jiného obdařeni také mozkiem. Aspoň někteří.“

Trenér už se sotva ovládá. Dívky přestaly trénovat a sledují rozhovor. Zřejmě je rozvíjející se hádka baví. Irenka se pobaveně usměje, trenér si toho všimne a zalomcuje jím zlost. Zrudne jako krocán a párkrát zacvičí pažemi. Naskočí mu bicepsy jako melouny a pak jednu ubalí Kingsleyovi, že se asistent zapotácí.

„Abyste viděl, co je vám ten váš mozeček platnej.“

Dívky zděšeně vykřiknou.

Trenér se na ně sebevědomě podívá.

Kingsley se rychle sebere a klidně pronese: „Tak pojd'te.“

Odloží sako, vyhrne si rukávy u košile a dá trenérovi první ránu pod zuby. To ale trenéra nepřekvapí. Klidně ránu odrazí, vrhne nový sebevědomý pohled na dívky a rozpřáhne se k smrtelnému direktu.

A vtom Kingsley polkne prášek.

Trenérův úder se bleskurychle zpomalí a svalovec ztuhne právě ve chvíli, kdy jeho pěst je na centimetr od Kingsleyova nosu. (Zvuk prudce sjede do zpomalení.)

Kingsley klidně podstoupí, rozvážně zasadí ztuhlému sportovci jednu ránu do nosu, druhou na solar plexus a navíc ho nakopne do zadku.

Prohlédne si svoje dílo, pak znovu přistoupí k trenérovi a stáhne mu kalhoty.

Vtom se všechno rozhýbá.

Rozmáchnutý trenér padá K. O. k zemi, Kingsley si chladně stahuje rukávy a obléká sako. Zuzka přibíhá s mokrým ručníkem, Kingsley se sklání

k trenérovi, poplácá ho pěkně silně po obličejí. (Zvuk stejně prudce vyjíždí nahoru.) Trenér se vzpomíná, zamrká, vyskočí a prchá do šaten naprosto zhanobený.

A vítězný Kingsley zvedne se země Irenčin luk a toulec se šípy a doprovází rozesmáté dívky domů.

Autorova poznámka

Irenka v mnohonásobném zrychlení je velice volné zpracování povídky H. G. Wellsa *The New Accelerator* (Nový zrychlovač). Scénář napsala původně moje žena Zdena Salivarová jako ročníkovou práci na FAMU, kde studovala až do sovětského převratu. Myslel jsem si, že věc má šanci stát se docela dobrou filmovou komedií, scénář jsme proto se Zdenou, myslím ještě v Praze, začali rozepisovat na celovečerní formát, v létě roku 1968 jsme jej v Paříži dokončili, já ho přeložil do angličtiny a nabídl několika produkčním společnostem. Chvilí to vypadalo, že film natočí Západní (tehdy) Němci, ale nakonec jej potkal osud 99,99% filmových scénářů na trhu volné nabídky. Film, málo platné, je zdaleka nejdražší umění. Mně se ale pořád zdá, že z téhle legrácky by mohl být docela dobrý trikový film. Dnes, v době virtuální reality, by výroba nemusela být problém. J. Š.

TRÝZEŇ ŽÍZNĚ

Do autorské poznámky v knize *Nápady čtenáře detektivek* jsem začlenil motto z jiné knihy, které se však velice hodilo pro můj záměr: *Poznav trýzeň žízně* pokusil jsem se *vykopat studnu, aby i jiní mohli z ní pít*. Byl jsem totiž na konci padesátých a počátku šedesátých let v tehdy velmi záviděníhodné situaci redaktora časopisu *Světová literatura*, a jako takový jsem měl jistý, i když dost omezený přístup k západní literatuře. Lidem, kteří takový přístup neměli, tedy většině čtenářstva, se o nějakém zdroji informací o napůl zakázané a nepřilíš doporučené literární oblasti mohlo jen zdát.

Dlouho se však do toho přístupu nevešly detektivky. Objednat si přes monopolní státní literární agenturu tzv. dekadentní knihy o vraždách, byť vymyšlených, nebylo dobře možné. Upřímně řečeno, mně o to taky moc nešlo. Detektivky jsem pokládal za čtivo nehodné pozornosti.

To se radikálně změnilo, když jsem v roce 1960 strávil čtyři měsíce mezi životem a smrtí v Motolské nemocnici. Na oddělení infekčního zánětu jater se mohly posílat knihy, ale odtamtud se nesměly vracet, aby nešířily náka-

zu. Ale mí přátelé mě přesto bohatě zásobili díly, která správně pokládali za nejhodnější pro těžce nemocného. Jistě se s nimi těžce loučili, protože byla nenahraditelná, ale byli to přátelé.

Největším dodavatelem toho léku byl František Jungwirth.

Za ty čtyři měsíce jsem přečetl kolem stovky opusů, a byly mezi nimi, jak dnes vím, pravé skvosty: třeba staré české překlady R. Austina Freemana, ale i rozpadající se anglické originály Johna Dicksona Carra, Freemana Wills Croftse, S. S. Van Dina, Rexe Stouta, *you name them*, dokonce i z nedávné doby Raymonda Chandlera, Dashiella Hammetta. A samozřejmě z doby dřevní Sira Arthura Conana Doylea.

S Frantou Jungwirthem mě seznámil Honza Zábrana, který ho znal už několik let, a brzo jsme se velice skamarádili. Jungwirth hluboce ovlivnil můj život, literárně i jinak. Se svou budoucí ženou jsem se seznámil, když si on bral její sestru a já mu šel za svědka; kouzlo detektivek jsem poznal, protože hlavně on mi to umožnil hojnými a nenávratnými dary.

Byl to podivuhodný člověk. Jeho nejneuvěřitelnějším výkonem byla cesta do Moskvy. Do Moskvy se tehdy jezdilo z různých důvodů: služebně, pravověrně jako do Mekky, z touhy dostat se aspoň za *tyhle* hranice, když na Západ to nejde.

Jungwirth se tam vydal, aby na Americké výstavě, kterou v záchvatu jakési tehdejší perestrojky povolil Nikita Chruščov, nakradl ve stáncích nakladatelů co nejvíc detektivek.

Přivezl jich nabitý kufr (svršky ve vlasti socialismu výhodně prodal), a já mu za to a za osvědčené přátelství *Nápady čtenáře detektivek* věnoval.

A začal jsem je psát. Nejdřív s Honzou Zábranou, který tomu společnému úsilí propůjčoval jméno, protože to bylo brzo poté, co *Zbabělce* po knihkupectvích sbírala policie. Potom sám, protože Lunda Dorůžka si ode mě objednal „nějakou povídku o jazzu“ pro pátý (1963) almanach *Jazz a taneční hudba*. Až pátý, neboť, zčásti i kvůli mé povídce *Slovo nevezmu zpět*, později přejmenované na *Eine kleine Jazzmusik*, první almanach rovněž zabavila policie.

A napadlo mi jazzovou povídku poněkud žánrově ozvláštnit, a dodal jsem detektivku *Ten. Sax. Solo*. Její řešení záviselo na znalosti rozdílu v rozsahu saxofonu a klarinetu a detektivem tam byl Josef Borůvka. Za tři roky nato vyšla první povídková sbírka se zasmušilým poručíkem a příběh *Smrt na jehle* z té knihy otiskl jako *The Classical Semerak Case* rok nato (1967) *Elery Queen's Mystery Magazine*.

Ponořil jsem se intenzívně do ovzduší žánru, a po nemocniční četbě, doplněné už v civilu dalšími knihami vypůjčenými od přátel, jsem se zařadil mezi tehdejší české znalce. Co však chybělo – nikdo takové věci v knihovně neměl

– bylo nějaké teoretické a historické poučení o příbězích spojených s vymyšlenou vraždou.

Tou dobou už se uvolnilo dopisování do ciziny, takže člověk, který psal americkému strejčkovi, se na poště nemusel legitimovat, aby dokázal, že odesílatel a jeho adresa skutečně existují.

Využil jsem tedy té listovní svobody (přirozeně stejně kontrolované, měli na to v Praze zvláštní poštu) a začal jsem si dopisovat s Howardem Haycraftem, asi prvním skutečným historikem žánru v Americe. Byl to hodný pán a nebyl politicky naivní, měl ponětí o situaci lidí za Železnou oponou. Nejdřív umístil mou povídku v *Ellery Queen's* a potom mi věnoval dvě svá díla, základní spisy pro poznání historie a teorie: *Murder for Pleasure* (1941), dějiny žánru, a *The Art of the Mystery Story* (1946), antologii esejů o detektivní literatuře.

Vybaven tak poměrně slušnou znalostí detektivek a – díky těm dvěma knihám – na tehdejší dobu rovněž slušnou znalostí teorie, napsal jsem *Nápady*. Byl jsem si vědom, že nejsem učenec a že pouze využívám svého privilegovaného postavení člověka jakžtakž připuštěného k lizu, proto jsem do autorské poznámky dal ten citát. Je z knihy *Dva divoši* (*Two Little Savages*) kanadského autora Ernesta Thompsona Setona (1860–1946), městského kluka z Toronta, toužícího po životě v divoké přírodě, jaký kdysi vedli Indiáni. Když kluk dospěl, procestoval Kanadu křížem krážem a napsal o její přírodě a o podivuhodných zvířatech v jejich nekonečných lesích dlouho řadu knih. Pro městské hochy a děvčata, kteří měli stejnou žízeň jako on, založil organizaci *Woodcraft Indian*, na niž pak skautským hnutím navázal Sir Robert Baden-Powell.

Ernest Thompson Seton vykopal *studnu*, aby i jiní mohli z ní pít. Já se pokusil kráčet cestou úplně jinou, ale s úmyslem podobným.

(*Bohemian Newsletter. Zpravodaj České společnosti Sherlocka Holmese* 4, 2005, č. 55, červenec, s. 2; č. 56, srpen, s. 2)

CESTA HONZLOVÉ Z PRAHY DO AMERIKY...

Josef Škvorecký

Když jsme jeli do exilu, moje žena nevěděla, že jedeme do exilu; považovala naši cestu za jednoroční výlet, z něhož se vrátíme. Proto si toho s sebou moc nezvala, ale mezi tím málem si vezla staré deníky z doby, kdy jsme se ještě neznali a kdy byla, vinou okolností, jedinou živitelkou své rodiny. Totiž rodiny. Té, co zbyla v Praze. Otec žil tehdy „bez povolení“ v Americe, bratr tzv. žil v koncentráku a starší sestra se osamostatnila. V pavlačovém bytě ve Vítkově ulici zbyly tři ženské, matka a dvě dcery. Ta starší, Zdena, si mě potom vzala.

„Proč si s sebou bereš tyhle deníky?“ zeptal jsem se nad jejím otevřeným kufírkem. „Kolik ti bylo, když sis je psala?“

„Osmnáct. Něco mě napadlo. Možná že ty deníky použiju.“

Zdena jela totiž do exilu jako začínající autorka. Rok před sovětským přepadem vydala v Čs. spisovateli knihu tří novel *Pánská jízda*. Tak jsem už neříkal nic.

V Torontu jsme pobýli šest neděl, odpřednášel jsem si jedinou přednášku o soudobé české literatuře, abych si odpracoval plat, který mi universita dávala, a protože to byla Zdenina první cesta za oceán, deníky ležely nepoužité na dně kufříku, Zdena sbírala dojmy. Z Toronta jsme letěli do Ithaky ve státě New York, kde jsem na Cornellově universitě pronesl touž jedinou přednášku, a protože to byla universita rovněž bohatá a štedrá, za tu půl hodinu z papíru nás tam živilí měsíc. Nato jsme přelétli kontinent do Berkeley v Kalifornii, kde nás další bohatá universita platila celé tři měsíce za to, že jsem v přidělené kanceláři napsal povídání o prózách Vladimíra Párala.

Seděl jsem v té kanceláři poctivě celý den, po páté jsem se vracel do pokoje ve vile jakési vdovy. Po nějaké době jsem jednou přišel domů a Zdena mě uvítala otázkou, jestli si nechci něco přečíst. Bylo to napsané v sešitě rukou, ale Zdena má čitelný rukopis, takže mi nic nebránilo v estetickém požitku. A bylo to příjemné překvapení. Pochválil jsem jí, co napsala, vím, že spisovatel, i když už dávno ne začínající, potřebuje pochvalu. Na tu mi Zdena řekla:

„Ale moh bys mi zejtra přinést flašku vína?“

I tomu jsem jako spisovatel už pokročilý rozuměl. Den nato jsem tedy cestou z práce zašel k moři do velkého likráče, jak Liquor Storu říkali místní Češi, kteří v tom zařízení bývali častými hosty. Byla to zacházka, ale abych své autorce dodal dostatek osvědčené inspirace, koupil jsem velkou půlgalonovou láhev kalifornského vína. Měla skleněné ucho, takže se dobře nesla, a s ní jsem se vydal do vdoviny vily.

Druhý den jsem po návratu z university našel láhev prázdnou a přečetl si na trávníku před vilou pokračování příběhu o Janě Honzlové.

Tak jsem prochodil – v Berkeley snad neexistovala veřejná doprava, aspoň já na ni nenarazil – zbývajících dva a půl měsíce, z kanceláře k moři do likráče, odtud do kopce k vdovině vile, tam jsem prázdnou půlgalonovku vyměnil za plnou na zítřek a s rostoucím zájmem jsem si přečetl další pokračování.

Chodil jsem pak k moři a odtud do vdoviny vily až do předposledního dne našeho berkeleyského pobytu, kdy jsem si přečetl dokončení toho krásného protestsongu. Nazítří jsme se vydali prastarým, ale obrovským korábem značky pontiac, bez bezpečnostních pásů, bez rádia a bez kondicionování vzduchu, na cestu křížem krážem po Americe s cílem Toronto. Tam jsem mezitím dostal na rok lektorskou smlouvu.

Znal jsem osud první Hemingwayovy sbírky povídek, nikdy v původní podobě nevydané. Její rukopis za ním z Paříže do Švýcarska vezla jeho žena Hadley v kufru, kufr jí ve vlaku někdo ukradl a nikdy nikdo už ho nenašel. Měl jsem tedy o Honzlovou strach. Den co den večer, když jsme zastavili u motelu, odnášel jsem do pokoje jako první zavazadlo v síťovce z Prahy Zdenin rukopis. Každý se za síťovkou ohlížel, protože takové věci se už v Americe nevyskytovaly.

Honzlová tedy s námi jezdila po Americe. V Chicagu, ve slavném generálním stóru pana Pancnera, se nám podařilo zakoupit psací stroj značky Underwood, ještě o něco starší než náš koráb, a na tom pak v Torontu Zdena svůj román přepsala a ihned odeslala strojopis Marii Vodičkové do Čs. spisovatele, která jí obratem odpověděla, že rukopis je prima, ale bude potřebovat podpořit posudky známých lidí. Přemýšleli jsme o tom, a pak jsme poslali dva strojopisy Zdeninu bráchovi Lumírovi do Prahy s prosbou, aby jeden zanesl Petru Pujmanovi na Svaz spisovatelů. Druhý byl pro něho, ale to jsme nepovažovali za nutné podotýkat. Zdena velice toužila vydat román nejdřív v Praze, a protože teoreticky jsme tenkrát byli venku ještě legálně, zdálo se to – teoreticky – možné.

V Americe tenkrát, na rozdíl ode dneška, byla dobrá doba pro romány vůbec, a pro české, dík Brežněvovi, zvlášť. Honzlová bez potíží našla nakladatele, starý a věhlasný nakladatelský dům Harper & Row, a důvěryhodné

lektory, kteří český rukopis doporučili. Ujala se ho výborná překladatelka Marie Winnová, dcera lékaře-exulanta, jenž kdysi v Praze, pod pseudonymem Alcantara, vydal několik knih příběhů ze své lékařské praxe.

Pak se věc poněkud zadržela kvůli obálce, na níž americká redaktorka chtěla mít nějaký pražský motiv. A tehdy jsme dostali nápad a já napsal švagrovi znova...

... A CO O HONZLOVÉ VÍ A ŘÍKÁ JEJÍ BRÁCHA

Lumír Salivar

Někdy v roce 1971 zazvonil zvonek a za dveřmi stála poštovní doručovatelka. Tyhle dámy byly vyrobeny jediným škrtem stejného pera, jímž byly poslány do zapomnění české poštačky. Ta má poštovní souška byla už moje letitá známá, takže když mi doručovala zásilku s kanadskými známkami, obtěžovala se do prvního patra předat mi ji osobně. Možná proto, že obvykle jsem ji ze samé radosti podaroval desetikorunou, možná proto, že byla literární ctitelkou mého příbuzného. Tentokrátě však zcela jistě měla důvod jiný. V ruce držela objemnou obálku rozměrů o něco větších, než je formát A4, která se do poštovní schránky nevešla. Vyrovnal jsem tedy náš uměle vytvořený účet a spěchal jsem obálku otevřít. Uvnitř byly dva strojem napsané rukopisy, asi tak dvousetstránkové, a kratičký dopis, který zněl zhruba následovně: „*Posílám Ti dvojmo rukopis, jeden dej Petrovi Pujmanovi.*“

Petr Pujman byl syn oné soudružky spisovatelky velice dobře zapsané na těch podivných a nejlivnějších místech. Navíc to byl bývalý politický vězeň, kterého státní soud zásluhou s. matinky odsoudil na pouhých a neuvěřitelných pár měsíců, jež si odpykal vyšetřovací vazbou. Ale bylo to v době, kdy státní soud už snad dokonce ani nebyl státní, už ani ty paragrafy zákona 231/48 nebyly, celý ten zákon byl novelizován a převeden do jiného zákona, i když v podstatě to bylo stejné svinstvo. A dokonce se už ani tolik nepopravovalo, i když *der Schöne Tony* také měl na svědomí nějakého toho viselce. Poslední, koho poslal na smrt, byl 17. listopadu 1960 – podivné to datum – Vladivoj Tomek, tehdy sedmadvacetiletý. Nezachránila ho ani nedávná „velká“ prezidentská amnestie, při které značná část politických vězňů v ČSSSR byla tak zvané propuštěna. (Měsíc před vynesením rozsudku náměstek ministra něčeho s. Litera oznámil náměstkovi generálního prokurátora souhovi Švachovi, že

souhlasí s trestem smrti pouze pro Vladivoje Tomka. O životě či smrti mladého člověka rozhodli tedy jacísi dva náměstkové a souch prezident ochotně vraždu na šibenici potvrdil.)

Ale zpět k Petrovi a k jeho matince. Ta ho díky své zasloužilosti nejen vyrekamovala ze spárů estébáků, ale opatřila mu celkem pohodlné zaměstnání sekretáře ve Svazu československých spisovatelů s ujištěním, že právě tam bude pod pečlivým dozorem a převychovávacím vlivem mnoha dalších zasloužilých souhů. Která matka by to neudělala? Zda tato dáma podobně zasáhla i v nějakém jiném podobném případě, mi není známo, byť jejich spisovatelských kolegů a přátel bylo v komunistických kriminálech požehnaně. Nejméně jeden, Závíš Kalandra, skončil na šibenici.

U Petra jsem se ohlásil telefonicky a on, ač jsme se osobně neznali, ochotně svolil se setkáním, hned když jsem mu řekl jméno mého příbuzného. Netrpěl předposraností. Slíbil mi, že si rukopis přečte a že udělá vše, aby kniha vyšla co nejdříve.

Doma jsem druhý stejnopis založil kamsi do knihovny s tím, že si to přečtu, až budu mít čas. A ten jsem neměl do té doby, než mi Petr zavolal a pozval mě na další svazovou kávu, na které mi oznámil, že vzhledem k tomu, že se Škvorečtí odmítají vrátit ihned do náruče stranostátu, „*nedá se s tím vynikajícím rukopisem tvý ségry nic dělat, snad a jedině jestli a kdy se vrátěj*“.

A já jel domů s pocitem viny a s vědomím, že jsem Zdeně zase přihrál na smeč, protože ona o mně často nespravedlivě a s despektem prohlašovala, že jsem mužskej šovinista, snad proto, že jsem před ní několikrát řekl ten stupidní fór, že „*žena je po člověku ten nejdokonalejší tvor*“ nebo že „*Bůh stvořil nejdříve tvora člověka a teprve potom po-tvoru ženu*“. Zastyděl jsem se, vyhledal jsem ten zapomenutý rukopis, vzal jsem si k ruce popelník a krabičku bétéček, Marie mi uvařila kávu, kterou mi pak průběžně dolévala, a já si udělal pohodlí na gauči a začal jsem číst román, o kterém jsem Petrovi Pujmanovi při druhém setkání, když mi to dílo vychválil, sebesposměšně řekl, co to asi musí bejt za dílo, když to napsala ženská a ještě k tomu moje ségra.

A četl jsem a četl, Marie mi už přestala dolévat kávu do šálku, pak mi oznámila, že už jsou dvě hodiny v noci a že si jde lehnout, ale já jsem četl pořád dál a přestávky jsem si dělal jen tehdy, když jsem si zapaloval další cigaretu, nebo když jsem se potřeboval vychechtat, nebo když jsem nemohl zadržet slzy.

Na přečtení strojopisu jsem potom musel založit pořadník čekatelů.

Zanedlouho vyšla *Honzlová v Sixty-Eight*, byla přeložena do angličtiny a do nějakých jiných jazyků a vyjádřili se o ní pochvalně Graham Greene, Ferdinand Peroutka, Allen Ginsberg, Alfréd Radok, George Steiner, Robertson Davies,

Daniela Requette, Honzlová z obálky amerického vydání, na fotografii z roku 2004

Alan Sillitoe a řada dalších literárních celebrit. Anglickému vydání však předcházela malý zádrhel. Kanadská redaktorka v nakladatelství Harper and Row si vymyslela nový titul knihy – *Summer in Prague* – a plánovala dát na obálku fotografii Hradčan. Jenže Zdena „Račana“ kategoricky odmítla s poukazem, že pak kniha bude vypadat jako turistický průvodce. A tak mi švagr napsal jméno a adresu pražského fotografa Otto Dlaboly, který tehdy fotil hlavně zpěváky pro časopisy a obě tehdejší gramofonová vydavatelství. A švagr připojil návrh, abychom sehnali nějakou hezkou holku a malého kluka a vyfotili je v nějakém pavlačovém domě, protože Honzlová nebydlela ani na „Račanech“ ani v nějakém měšťanském staropražském domě. Fotograf dodal krásnou dceru spisovatele Oldřicha Daňka, já přidala svého pětiletého syna Pavla, který měl představovat Hugáče, brášku Honzlové, a odvezl jsem celou posádku do Karlína do pavlačového domu, kde Honzlová skutečně kdysi žila. Jenže karlínská pavlač nenaplnila představy pana Dlaboly, a tak jsme se přesunuli do Rybné ulice 20, kde tehdy stála dnes už zbouraná pavlačová štěničárna, rovněž jedno z dřívějších bydlíšť Jany Honzlové.

Takže na americkém vydání Honzlové je pražská barabizna a na zadní straně obálky je poznamenáno, že *Photo on front of jacket by Otto Dlabola*, což byl neúmyslný, leč pikantní žertík života a naivita americké redaktorky, která ignorovala švagrův příkaz vymyslet si pro fotografa nějaký pseudonym. Pan Dlabola se tak mohl dostat do věru nechtěné situace: fotograf v socialistickém Československu udělal pro imperialistického nakladatele fotografii na obálku knihy české spisovatelky z řad zrádné emigrace...

Honzlová na anglo-americkém trhu uspěla, rovněž tak v Hispanii, kde ji přeložili do obou nářečí španělštiny v zemi užívaných, a taky v češtině se dočkala několika vydání: kromě 68 pablišerů ji vydal v Londýně pan Tomský a za čtenáři se rozeběhla do celého světa.

V roce 1977 jsem se do světa rozběhl i já s celou rodinou a zakotvili jsme v Tom Rontě, jak tomuto městu říkával Karel Kryl. Dcerce Barborce bylo dvanáct let pryč, když si od tetičky půjčila Honzlovou. A dopadla tak jako já před lety, tedy ta dcerka – a ta Honzlová vlastně také. Bára četla Honzlovou celou noc a potom znovu a znovu, až se naučila leccjakou pasáž zpaměti. A tak jednou překvapila tetičku, když jí odmemorovala onu dojemnou pasáž, jak u břevnovského rybníčku pod břevnovskou svatou Markétou Krůna pokřtil Janu.

Pak se rozběhl i čas a neuvěřitelné se stalo skutkem. Prasklo to a komunisti „šli kukat“, jak s oblibou říkával Karel Pecka. A když Zdena přijela po převratu poprvé do Prahy, uvítal ji na letišti nakladatel Železný s pugétem v jedné ruce a s novým českým vydáním Honzlové v ruce druhé. A opět došlo k několikerému českému vydání a snad se Zdena i Honzlová i čtenáři dočkají zfilmování toho krásného protest-songu.

Hezkých holek pro hlavní roli je v té naší zemi dost a dost...

ČTYŘI OTÁZKY PRO OTTO DLABOLU

Vzpomínáte si ještě, kdy jste fotografie pro Zdenu Salivarovou pořizoval?

Fotografie na obálku amerického vydání Honzlové jsem pořídil 23. 8. 1971. Datované negativy mám samozřejmě schované.

Dozvěděl jste se tehdy vůbec, že nakladatelství Vaši fotografii na obalu knihy nakonec skutečně použilo?

Ano, knížku jsem tehdy dostal, ale bohužel si už přesně nepamatuji, kdy a jak se to stalo. Pravděpodobně mi ji neposlali z nakladatelství, spíš ji někdo přivezl ze Západu. S jistotou to ale tvrdit nemohu.

Vy jste tehdy fotografoval především populární zpěváky, takže tato zakázka asi pro Vás byla hodně atypická...

Od roku 1966 jsem byl na volné noze a skutečně jsem fotografoval převážně zpěváky a herce. V době, o které mluvíme, jsem byl něco jako osobní fotograf Karla Gotta. Ale pokud se nemýlím, ta zakázka možná s těmi zpěváky souvisí. Fotografie s podobnou náladou jsem už předtím použil na obalu LP desky Heleny Vondráčkové Ostrov pokladů, možná tehdy pana Škvoreckého tato fotografie inspirovala, alespoň myslím, že mi to tenkrát někdo ze zúčastněných říkal.

A prošla Vám ta spolupráce se Škvoreckými, když Vás americké nakladatelství v knize neopatrně uvedlo plným jménem?

Vlastně ano, nebo přesněji řečeno nevím. Nějaké družstvo invalidů dělalo záložky do knih a obvykle mě jednou za rok požádalo o snímky herců nebo

Autorem fotografií na obálce *Dannyho* a na stranách 24 a 27 je Otto Dlabola. Na obálce prvního amerického vydání *Honzlové* se nakonec objevila fotografie, kterou jsme i my umístili na obálku tohoto čísla.

zpěváků. Po asi dvouleté spolupráci mi od nich někdy v letech 1971-73 přišel dopis, ve kterém se mě mimo jiné opatrně a nenápadně ptali, zda je se mnou všechno v pořádku, že se na mne u nich nějaký „orgán“ vyptával. Dodnes ale nevím, o co tehdy přesně šlo, zda to bylo v souvislosti s fotografií na knize, nebo „cvičnou“ emigrací Karla Gotta a jeho kapely, případně zda to nějak souviselo s mojí výstavou v roce 1970, kde byly k vidění i fotografie Marty Kubišové, která měla už v té době zákaz. Také jsem byl autorem pohlednic s fotografiemi Karla Kryla, které vydalo nakladatelství Pressfoto v roce 1968 nebo 1969. Těch možností, proč bych se tenkrát mohl ocitnout v průšvih, bylo určitě víc. Ale dobrý Pán Bůh zřejmě nade mnou držel ochranou ruku, takže mě osobně nikdo nekontaktoval. Nikdy jsem ovšem nepochopil, proč se o mně snažili získat informace v celkem bezvýznamném mimopražském družstvu invalidů, když se mohli informovat a hledat něco proti mně v nakladatelstvích a vydavatelstvích v Praze. Nebo se informovali a já o tom nevím. Ale co vlastně zjišťovali? Také nevím.

Připravil Michal Přibáň

Toronto, 23. ledna 1970

Milá Marie,

Jelikož hořím netrpělivostí, jestli došel můj rukopis v pořádku, posílala jsem ho 26.XII.69 doporučeně letecky a před tím dopis, v němž ti píši obšírněji/ píšu ti znovu, ale prosím tě, nevysvětlu si to jako nějaké uhánění nebo co, vím dobře, že na tohle je opravdu času dost, jenom bych ráda věděla, jestli nemám začít urgovat poštovní úřady. Pepíkův rukopis detektivních povídek už došel, což mě právě zneklidňuje, protože to posílal o čtrnáct dní později než já.

Pokud jde o nás, dosud nemáme oficiální vyřízení naší žádosti, přesto však jsme psali jinou, přímo na Ministerstvo kultury, snad nám to prodlouží. O tom, že se domů vrátit chceme, doufám nikdo nepochybuje.

Jinak tady rádí chřipka stejně jako doma, já ležím a klempíruju už týden, asi je to honkkongská, dovezená zpátky z Evropy.

Tobě se doufám daří, alespon po zdravotní stránce dobře a malá se snad už pro letošek taky vystonala.

Pozdravujeme pana Fikara a všechny kolem tebe. Jo, a Pepík nechá prosit, abys mu příležitostně napsala, zda plánujete stále Nylonový věk, Emóke a Bassaxofon pro letošní rok?

Tak pro dnešek končím, zase jdu zalehnout, přeji ti hodně zdraví a silných nervů do letošního roku.

Srdečně

Zdena

„LEPŠÍ SPOLEČNOST“ U ŠKVORECKÉHO A POLÁČKA

Aleš Fetters

V pořadí čtvrtou vydanou knížkou Josefa Škvoreckého byly „Paravan-prózy z text-appealů“ nazvané *Ze života lepší společnosti* (Mladá fronta, Praha 1965) a věnované „přátelům z divadýlka Ve Smečkách (dříve na Národní třídě)“. V úvodu autor čtenáři připomíná, že „osoby i události líčené v této knize jsou zcela smyšlené, takže připomínajíce někomu osoby či události, které znal, jde o podobnost čistě náhodnou“.

Čtenářům i recenzentům texty ovšem připomněly podobnost nikoliv náhodnou s některými prózami Poláčkovými, zejména s jeho *Bylo nás pět*. Miloš Pohorský v Rudém právu konstatuje, že „Škvorecký těží z toho, co tak suverénně kdysi zvládl Karel Poláček, když demaskoval dětskou drzostí a prostorekostí své okresní město.“ A dále pokračuje: „Napsal svou prózu stylem už vyzkoušeným, přecenil však jeho dnešní nosnost a nepoznal, že jeho opakování poskytuje pro vyjádření dnešních obsahů materiál značně vyšumělý.“ To pak opakuje i Karel Kostroun v *Plameni*. Co mínil Pohorský tehdy onou „dnešní nosností, dnešními obsahy“, to bylo zcela jednoznačné. Oleg Sus v *Hostu do domu* zjišťuje, že se Škvorecký po Poláčkově „zmocňuje jazykové fráze, aby z ní vytěžil – ale dosti mechanicky – oživenou perokresbu, jakousi životní malosociologii maloburžoazie“. Kostroun v *Plameni* označil prózy Karla Poláčka „duchovním kmotrem“ Škvoreckého textappealových povídek. Zdeněk Pochop v *Literárních novinách* vliv Poláčkův nepřipomněl. V tomto recenzentovi Škvoreckého „dosti stereotypní stylistické deformace vzbuzují po několika stránkách spíše mírnou nevrlost“. Záměr autorův zřejmě vystihl jen Sus v *Hostu do domu*: „Není tedy třeba po nich žádat efekty špičkové prózy: jsou to zábavné parodické recese, těžící z řádně zdeformované fráze školních kompozic a deníků drobné komismy, v nichž si autor nonšalantně utahuje ze světa miniaturní české society, jejíž povedení synáčekové a dcerky se nakonec moc neliší od otců a maminek přes své výtržnosti a darebačiny. Tento svět zná Škvorecký moc dobře, ve Zbabělcích jej ukázal hlouběji; v text-appealových kouscích jej ovšem zjednodušuje na rozměry drobné jevištní frašky.“

Škvoreckého této spíše okrajové prózy k Poláčkovi přibližuje jistě styl a jazyk; Škvorecký říká Poláčkovým hříčkám „jazykové chapliniády“.¹ V nedávném dopise mi napsal: „Já jsem si knihu *Bylo nás pět* přečetl teprve, když mě někdo upozornil, že píšu jak Poláček.“² S tím ho sblížila zřejmě i reakce „okresního maloměsta“ na jejich dílo. Reakce na Škvoreckého *Zbabělce* připomínala v mnohém někdejší reakci na Poláčkovo *Okresní město*. Rozdíly tu byly ovšem značné. V roce vydání *Okresního města* (1936) byl Poláček už známý autor, vydal už na dvě desítky knížek, Škvoreckého *Zbabělci* (1958) byli autorovou prvotinou. Také doba první republiky se od doby poválečné lišila velmi podstatně. O reakcích na *Okresní město* víme, že byly tvrdě odmítavé, ale renomovanému autorovi nemohly nijak výrazněji uškodit. Náhodské reakce na *Zbabělce* šly ruku v ruce s oficiálním komunistickým odsouzením celostátním, stížnosti některých Náchoďanů byly adresovány komunistickým sekretariátům a jejich funkcionářům a všemocná strana, na rozdíl od situace v první republice, měla všechny prostředky k existenčnímu postihu spisovatele, a také jich využívala. Můžeme tedy knížku *Ze života lepší společnosti* chápat svým způsobem i jako jakousi Škvoreckého „pomstu maloměstu“, což u Poláčkova *Bylo nás pět* říci vskutku nelze.

Miloš Pohorský v Rudém právu už titulkem Příliš laciný humor naznačil základní hodnocení knížky. (Titulek mohl být ovšem redakční, ale odpovídá vyznění recenze.) Pohorský dává knížku do souvislosti s dosud vydaným dílem Škvoreckého a konstatuje, že „nové Škvoreckého povídky však překvapí. Nepříjemně překvapí. /.../ Drobným scénkám společenského a mravního života na malém městě /.../ chybí jiskřivá nebo jízlivá významnová a obrazová souhra, která by mohla probudit živý kontakt.“ Nějak mu uniklo, že ony texty scénicky prováděné, tedy na divadle čtené, živý kontakt, živý ohlas u posluchačů budily. To připouští Zdeněk Pochop v Literárních novinách, když konstatuje, že „živé čtení může dodat textu nečekanou působivost“, ale i on se při jejich čtení „neubrání rozpakům“ a soudí, že obecenstvo Paravanu „nebylo příliš zhýčkané“. Tito diváci – posluchači jistě měli při představení jiné požadavky, jiná očekávání než při četbě recenzent. Chtěli se bavit a bavili se. Asi jim tolik nešlo o „životní hloubku“, jejíž absenci připomínal Pohorský. O tu zřejmě nešlo ani autorovi, pochybuji, že chtěl tuto svou knížku klást na roveň *Zbabělcům* či *Sedmiramennému svícnu*. Pochop v Literárkách

---

1 „V Hostinci jsem objevil zázrak jazykových chapliniád.“ – Škvorecký, J.: *Relativnost světovosti. In: 100 let Karla Poláčka. Rychnov n. K. 1992, s. 8. (Autor dále podotýká, že Hostinec U kamenného stolu četl, když mu bylo sedmnáct let.)*

2 To tvrdil ovšem už v *Poznámce autora k vydání knížky Ze života české společnosti, Naše vojsko, Praha 1994, vydání 2., v ČR první.*

konstatuje, že „souvislost s předchozími pracemi je jen vnějšková“. Městečko K. předchozích děl Škvoreckého byla podle Pochopa „i naše přítomnost a my jsme byli spolu s autorem jeho obyvateli“, kdežto „Lepší společnost se nás netýká. /.../ Tahle legrace jde už vskutku jen na účet minulosti.“ A příklad zvolil vskutku geniálně: „Musela to být sice legrace, když tomu hloupému nachystali při volbách správnou kandidátku navrch a on to pak stejně popletl – jenže to už je dávno. Dnes se to nikomu nepřihodí.“ Obávám se, že tento příklad v roce 1965 nevolil Pochop úmyslně jako hlubokou ironii k tehdejší volbám s tzv. jednotnou kandidátkou. To totiž nebyly volby v pravém slova smyslu, protože volit znamená vybrat si jednu z možností. A možnost výběru, tedy volby, při tehdejších tzv. volbách nebyla. Nebylo možné se při nich tedy ani „splést“. Čteme-li tehdejší recenze dnešními očima, nacházíme v jejich radách a připomínkách i leckterý další paradox. Shodně z nich však vyznívá, že už sám pokus o humor byl v tehdejší době podezřelý.

„Lepší společnost“ v sousedních okresních městech Náchodě a Rychnově se asi příliš nelišila. U Poláčka v *Okresním městě* jde o společnost těsně před první světovou válkou, *Bylo nás pět* sice výslovně časově zařazené není, ale nejspíš je můžeme situovat do počátků první republiky, přestože rychnovské dětství Poláčkovo bylo dětstvím na přelomu 19. a 20. století, dětstvím před první světovou válkou. Škvoreckého texty jsou dobově situovány do období těsně po válce druhé. U obou autorů je onou „lepší společností“ vrstva běžných úředníků (jedním z těch byl otec Škvoreckého), živnostníků a obchodníků (jako byl otec Poláčkův), tedy spíše než „lepší společnost“ vrstva střední, nepříliš „vysoká“. Právě i z této vrstvy se v Náchodě po objevení *Zbabělců* rekrutovali stěžovatelé, denuncianti díla začínajícího Škvoreckého.

Texty ze souboru *Ze života lepší společnosti* byly původně, jak již bylo řečeno, určeny k divadelnímu přednesu, tedy k vnímání sluchem. Bývaly čteny v malém sálku na Národní třídě pravidelně ve čtvrtek. Jde o fiktivní práce Josefa Krátkého, na počátku žáka II.B obecné školy chlapecké v K., na konci V.B těžce školy. Jsou doplněny textem z „paměti Blanky Krátké, studující VI.A státního reálného gymnázia v K.“ a „z deníku Petra Krátkého, studujícího VIII.A“ téhož gymnázia, jeho sourozenců. Knižku uzavírá „dopis p. Rudolfa Krátkého“, jejich otce. Do souboru *Hořkej svět* (Odeon, Praha 1969) pak zařadil Škvorecký jednak tři texty z „Lepší společnosti“ (Případ s fotografiemi, Proč mají lidé měkké nosy a Kterak Petr opatřil si saxofon), jednak další tři na ně navazující texty – Reakcionář Kohn, Neřešitelný problém genetický a Podivu hodný případ s duchem. Ty jsou pro změnu „z tajného deníku Vasila Krátkého, žáka III.b 2. jedenáctiletky dra Zdeňka Nejedlého v K.“ Jestliže tam jsme

četli, že „otec jest majitelem firmy Rudolf Krátký a spol. Export – Import“, tedy velkoobchodník, pak zde je „můj otec, soudruh Josef Krátký, vedoucí prodejny Textilia n. p.“. Byť autor změnil křestní jména, jsou to tytéž osoby, otec i syn zůstávají v podstatě stejní.³ Výrazně se však změnila doba. Tato změna způsobila obvykle jen změny ve vnějším postoji a pak v jazyku, resp. ve slovníku zúčastněných postav. Jejich „přizpůsobení“ době je předmětem satirického vyústění této skupinky Škvoreckého próz. Ukazuje, jak „pružně“ se tento typ lidí přizpůsoboval změnám poměrů, jak je toto přizpůsobení zcela vnější, jak malichernost a úzkoprsost zůstávají stejné. Lze říci, že zde Škvorecký zobrazil průměrnou „malou českou dušičku“, běžného, řadového občana (bez rozdílu „tříd“) v jeho některých typických vlastnostech. A nepřímou ukázkou, že v komunistickém systému, který mluvil o změnách zásadních a hlubokých, stačil k relativně bezproblémovému přežití často jen tento „vnější nátěr“. To ovšem tehdejší recenzent, i kdyby to nakrásně poznal, nemohl veřejně napsat.

Škvoreckého fiktivní „žakovské“ texty o „lepší společnosti“ jistě nepatří do „první řady“ v díle autorově, tam patří romány s hlavní postavou Dannyho Smiřického, ale mají v něm své místo. Texty a jejich recenze ukazují tehdejší dobové možnosti i dobová omezení humoristické a satirické literatury, dokládají, že to ani celkem nevinný humor neměl v totalitních obdobích lehké.

Literatura

KOSTROUN, Karel: Potřeba literatury. *Plamen* 7, 1965, č. 10, s. 152 (V textu recenze se autor zabývá ještě Časem milosti Stanislava Mareše a Šach matem Vladimíra Vondry.)

POHORSKÝ, Miloš: Příliš laciný humor. *Rudé právo* 45, 1965, č. 177, 28. 6., s. 2

POCHOP, Zdeněk: Vybočení z řady. *Literární noviny* 14, 1965, č. 24, s. 4

SUS, Oleg: Josefa Škvoreckého dílko recesní... *Host do domu* 12, 1965, č. 7, s. 46

Předneseno na sympoziu Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století, které se konalo v Rychnově nad Kněžnou v květnu 2004. Publikováno též ve sborníku ze sympozia (usp. Erik Gilk. Boskovice, Albert 2004.)

---

³ V pozdějším vydání textů (tj. *Ze života české společnosti*, viz pozn. 2) změnil jména z Josef Krátký na Josef Macháně apod., jinak je až na menší změny první část *Ze života lepší společnosti* totožná s vydáním z r. 1965. Další tři texty otištěné v souboru *Hořkej svět* pak zařadil Škvorecký do druhé části – *Ze života socialistické společnosti* – spolu s dalšími osmi texty tehdy u nás nepublikovanými. Tam změnil jméno na Vasil Machanin. (Narážka na Sergeje Machonina?) Třetí část, *Ze života exilové společnosti*, je sestavena z několika i rozsahem delších a odlišných textů. Vznikala samozřejmě později a s kontextem tohoto mého příspěvku nesusouvisí.

V ČEM SE KDO NARODIL, V TOM MÁ I VOSTAT

Milena Nyklová

Karel Poláček i Josef Škvorecký se narodili na malém městě. Ideálem Rychnova nad Kněžnou podle Poláčka bylo žít klidně, bez vzruchů a změn, ale v řádu každodenních obřadů. Je jasné, že Náchod za první republiky a pak za války už nebyl takovou uzavřenou ulitou, jednak sem přišli cizáci, tedy němečtí oficiři, a mladým otevírala svět hlavně jazzová muzika. Okresní město Rychnov však nebylo zvyklé překračovat hranice města, hory, které se modrally na obzoru a byly cizí už pro nesrozumitelný jazyk, jakým mluvila většina německých horalů, byly pro ně stejně vzdálené jako hory na měsíci. Rychnov a rychnovští neměli rádi cizáky, takže profesor Pošusta, který sem přišel odjinud, neměl u maloměstských obyvatel úctu, pokud ovšem některé dítko nechodilo do gymnázia, kde učil. Také se choval jinak než ostatní – chodil rychle a v krátkých kalhotách, četl tak, že už ztratil normální instinkty a viděl svět přes řešeto knih. Jak vzdálený byl městu, o tom svědčí i jeho otázka po Šaldově Duši a díle u knihkupce Oktávce, takto i starosty města, který nejen knihu neměl, ale nikdy neslyšel ani o autorovi. Myslím, že tímhle způsobem si Poláček zgustnul na tom, že mohl Šaldu, který Poláčka jako romanopisce příliš neuznával, uvést jako naprosto neznámého autora. Strach z dalek jde tak daleko, že obchodník Gustav Štědrý se bojí chodit i na nádraží, odkud se vypravují do světa vlaky a s nimi i jeho syn Jaroslav a Kamil. Sám by to ovšem nikdy nepřiznal, a tak se to dovídáme od žebráka Chlebouna, který komentuje lidská jednání, což nejvíc ocenil právě Šalda v kritice *Okresního města* ve svém Zápisníku. Sládek Vokoun je tak zesměšňován, že jezdil po světě, až se z toho pomátne, a dělá lidem šaška. Obyvatelé maloměsta vědí, že jedině ten, kdo se tu narodil a žil v denním a životním rituálu nebo řádu, může mít stejný nebo podobný základní životní pocit domova. Jestliže si z nich za to Poláček tak často dělá legraci, je v tom i mnoho lásky, jak někde poznamenal. A je třeba dodat, že Poláček nevidí své rychnovské sousedy jen v jejich každodenní situaci, ale i v jejich představách, snech a vnitřním glosování toho, co lidé říkají. Jako by rozvíral květ máku, řečeno Poláčkovou metaforou, aby nahlédl do duší a srdcí svých bližních. Ale než ho začne rozvírat, tak uvede čtenáře do okresního města popisem chudobince, protože jeho obyvatel Chleboun neboli Majorek se ptá na věci, na které se pan Štědrý bojí zeptat. Jeho otázky i komentáře k tomu, co se děje, se dozvídá jen čtenář, on sám je nemá komu sdělit, jako by se žebráci mezi sebou nebavili.

U Škvoreckého ve *Zbabělcích* nevstupujeme do Náchoda popisem, ale rovnou do děje 4. května 1945, kdy Benno řekne: Tak revoluce se vodkládá na neurčito. A rozvíjí se dialog, není to ovšem typická hra na získávání holek, které sám autor říká plácání a litanie, ale věčný hovor o tom, co se děje, jak Češi začali odzbrojovat Němce. „A co se stalo?“ naléhal Fonda. „Němci se prostě nedali vodzbrojit.“ „Přišel někdo vo hubu?“ zeptal se Haryk. „Jo,“ řekl Benno lakonicky. „Kolik?“ „Asi čtyry.“ „Jak to víš?“ „Fotr tam byl ráno se Šabatou.“ „A jak to tam vypadá?“ „Klid a všichni sou vosprchovaní.“ „Němci tam zůstali?“ „Jo.“ „Sakra,“ řekl Haryk. „A jaks to myslel prve?“ „Co?“ „S tím, že se revoluce vodkládá?“ Jenže to je vlastně hovor jen na okraj hraní kapely. A trochu se podobá hovorům, které vedou v *Okresním městě* v lékárně U milosrdného bratra lékárník, kastelán Vepřek, penzionovaný správce pošty Pecián, zasilatel Wachtl, jediný žid mezi nimi, a obchodník Raboch. Do jejich řeči se ovšem promítají jejich základní vlastnosti, Rabochovo vytahování nad ostatními, Peciánovo přesvědčení, že za všechno můžou židi a jejich Sanhedrin, což vyvolává u Wachtla smutek, protože se chce stát stejnou součástí rychnovské společnosti, nechce se lišit.

Poláčkovu *Okresní město* se odehrává v několika letech před první světovou válkou a čas se tu rozlévá jako klidný tok řeky (napsáno bylo až v polovině třicátých let). Rokem 1914 skutečně drasticky skončila idyla, kdy se lidé spoléhali na určitý životní řád, ale také na pravidla hry. Pan Štědrý říká: „Jen aby nebyly žádné řeči, já mám rád pokoj.“ Těmi řečmi se nemyslí pomluvy, ale řeči, na které není zvyklý. On chce vždycky říct při obědě: Ta polívka je delikátní, maminko. I císař pán by ji mohl jíst. Jsou to jakési záchytné body, ale také spiklenecké kódy a znaky soudržnosti. Stejně jako když Kamil s Viktorem se častují citáty z Verneovy knihy Pět neděl v balónu, ač by člověk takovou hravost u těchto lidí neočekával.

Tohle opakování je charakteristické i pro Škvoreckého, hlavně když se stylizuje do smolařského donchuána, který ukecává holky a nedaří se mu to. Ale platí to i pro situace, které se vztahují k hudbě, k jazzu. A je vlastně s podivem, že Škvorecký si tak cenil Poláčka, když ten znectil jazz: „Jazz neodmítá žádný předmět, který vydává zvuk... Nikdo by nebyl překvapen, kdyby se jazzová kapela jednou rozšířila o vrata, která skřípou, o automobilovou houkačku, o zrezivělou pumpu, plácačku na klepání koberců a dámu, která plísňuje služku. Když jazz vyhrává k tanci, podobá se v té chvíli kleci s opicemi.“ Naproti tomu o saxofonu říká Škvorecký, že je to „nejpřevratnější vynález. Protože on mluví. Skoro jako člověk, a vlastně líp. Neříká slova.“ Dokonce pokládá saxofon za nehumanističtější nástroj na světě. Pan Štědrý i sám Poláček by určitě sou-

hlasili se soudruhy z *Mirácku*, že je to hudba, založená na vyzývavém rytmu, který rozněcuje pudové vášně. A oni opravdu jazzem také provokovali, aby ušlechtilý měšťanosta vyskočil z lenošky. V Domácích pracích z jazyka českého Josefa Krátkého, žáka II. b obecné školy chlapecké v K., které vyšly pod názvem *Ze života lepší společnosti*, cituje Škvorecký pana radu Prudivého, že jazz je hudba cizácká, že nemá lahodných melodií... A radí, aby hráli na dudy a zpívali národní písně. A když otec chce synovi zarazit apanáž, bude-li hrát jazz, Petr pravil: „Milejší jest mi jazz než tvoje apanáž. Poté odešel, a tajně prodávající otcův sokolský kroj a sbírku gypsových císařů, zakoupil sobě saxofon tenorového ladění.“ V povídce *Eine kleine Jazzmusik* vidí Škvorecký v šeru vzpomínek „předjarní odpoledne, když poprvé slyšeli saxofony, jak se mohou mazlit i divoče řvát“. „Srdce v synkopách buší / zpívat musím však dál / moje tělo i duši / rytmus swingu jak ďábel si vzal...“

Poláček je přesvědčen, že každý stav má své zvláštní obřady, proto ho zajímají společné vlastnosti lidských společenství, ne jejich individualita. A především každodenní rituál života na malém městě, kde je „život pravidelný jako střídání ročního počasí“. Hlavní rituál je u Štědrých společný oběd, tatínek musí chválit, maminka jen zobne a odbíhá do kuchyně, protože jídlo nebylo pro ni; jí náleželo pouze připravovat pokrmy; mužští pak byli povinni dávat okázale najevo, že jim chutná. „Jíst se musí,“ mluvil otec s chutí ocucávaje kost, „bez jídla nemůže existovat člověk ani žádný tvor.“ Když pak stojí pan Štědrý před domem a kouří dýmku – a autor neopomene nikdy připomenout, že „na její porculánové hlavičce byl vymalován staříčkový zeměpán v loveckém úboru“, zkoumá svůj dům, je nespokojen s tím, že je vymalován jen z poloviny a umiňuje si, že Jaroslav musí volné plochy vyplnit verši. Není to překvapující, pan Štědrý a verše? Tyto neobvyčejné vpády jen zdůrazňují stejné rituály každodenního života, z nichž zaznívá základní patriarchální uspořádání rodiny a společenské hierarchie.

U Škvoreckého není rituál konání a činů, ale řeči. V tom posunu rituálu k mluvení je rozdíl dvou generací, každodenní rituál životní je možný ve společnosti, kde je všechno na svém místě a stává se tak výrazem její filosofie. Obojí se ovšem zdá plavat na povrchu, ale jak Poláček napsal, na povrch se dostávají pramínky, které se prodírají z hloubky. Ani u Škvoreckého mluvené řeči nejsou bez oné hloubky. Ve *Zbabělcích* někdo zavolal, aby Němci byli odzbrojeni, ale nikdo se k tomu neměl. Irena na to koukala z přízemního okna. „Nazdar Danny,“ zavolala. Byla oblečená v bílé blůze a na ní měla trikolóru. „Nazdar, Ireno,“ řekl jsem a přiloudal se k oknu. „Viděls to?“ zeptala se. „Viděl.“ „Není to přílišný?“ „Co?“ „Ty děcka. Vždyť to jsou úplný děcka.“ „Jo to. No jo, to je.“ „Cos myslel?“ „Já myslel ty lidi.“ „Jak?“ „No lidi.“

„Já ti nerozumím.“ Zasmál jsem se. „Ty hrdinove.“ „Ach tak. Ale co myslíš, že se dá dělat, když nemají zbraně?“ „Já vim, ale...“ „Ale ty se považuješ za hrdinu.“ „Ach, tak. Ale co myslíš, že se dá dělat, když nemají zbraně?“ „A tys tam byl přece taky, ne?“ „Byl, ale...“ „Ale ty se považuješ za hrdinu.“ Musel z toho udělat psinu, protože se mu nechtělo o tom přemýšlet, „chtělo se mi dívat se na Irenu a kecat s ní.“

Nebo v *Prima sezóně*: „Co to tam mám?“ pravila a pořád se dívala do dlaně. „Duši,“ řekl jsem. „Či duši?“ „Mou. Ale je tvoje. Můžeš si ji nechat.“ „Tak,“ řekla a zavřela dlaň v pěstičku. „Ale kam ji dám?“ On sklouzl zrakem k výstřihu a ona: „Ach jo, Danny. Dybys ty pořád nemyslel jen na to. Mysli třeba na literaturu. Na básně, třeba. Můžem si vo nich povídat.“ Otevřela pěstičku, dala si dlaň před pusou, pravila: „Let', duše!“ A foukla. „Ty seš, Ireno!“ řekl jsem vyčítavě. „Kam má taková odfouknutá duše letět? Není kam.“ „Najde třeba nějakou jinou duši.“ Takové dialogy vypadají velmi nezávazně, jsou lehké jako pýří, ale mají vůni doby, mládí, vyjadřují dychtivost a radost z toho, co tohle mládí čeká a co bude. Nepoletují jen tak v prázdnu, slovy koření v půdě konkrétních událostí.

Poláček měl velikou zálibu ve frázi, a já si myslím, že opakování frází patří k největším půvabům jeho díla. Určitě by stálo za to vydat jejich výbor. Byli ovšem mnozí, kteří Poláčkovy fráze vysvětlovali jako kritiku měšťácké společnosti, ale jeho přátelé tvrdili, že psal tak, jak mluvil, že se nedalo rozeznat, kde končí jeho humor a promluva a začíná mluvit postava. Podle Františka Kubky měl v sobě melancholii z marnosti světa, a z té melancholie se všemu posmíval. Rád se s lidmi hádal, s agrárníky i sokoly, ironizoval „pány Israelity a vyznával se z antisemitismu“. Na druhé straně ovšem z primitivního antisemitismu pana Peciána si v *Okresním městě* dělá legraci, ale i to je hra, která má svá pravidla. Poláček opakuje neustále stejné věty a věci, takže člověk má nakonec pocit, že to je skutečně poezie. Navíc je to jako v pohádce. Když se vypráví dítěti pohádka, musí se postupovat stále stejně, dítě opravuje jakoukoliv odchylku jako něco nejen nepatřičného, ale i nepravdivého. A právě to stále stejné opakování jako v pohádce vyvolává ve čtenáři pocit, že tu nejde o svět skutečný, ale vymyšlený, vybájený, že to bylo nebylo. Získává tak vlastně podobu věčnosti.

Poláčkovy fráze nahrazují u Škvoreckého dialogy, které se stávají rituálem a litaníí a jsou velmi často jen variantou toho, jak svěst holku, jak ji ukecat. To mluvení je důležitější než čin.

Poláček chce odhalovat skutečnost a tím působit humorně, podle něho skrývá právě všednodenní život ty největší senzace. A Škvoreckého plácání musí také sugerovat hloubku, důležitost a tajemství. Záhada a tajemství byla

další věc, která je oba spojovala. Je pravda, že Poláček byl racionalista, navíc v umění a literatuře zastáncem realistického umění, dělal si legraci z moderní literatury, i z moderních výtvarných směrů, a právě proto si mohl utahovat z jevů záhadných, jako je metempsychóza, víra v Sanhedrin a proroctví, ale i jeho baví o tom psát. A Škvorecký už ze svého hlubokého zájmu o Poea a záhady vlastně psal celý život hlavně detektivky, dokonce i tam, kde bychom je nečekali jako v *Příběhu inženýra lidských duší*. Myslím, že ho láká právě odhalování záhady lidských povah, otázka, kde se bere v člověku zločin. Ale i to se děje podle určitého řádu, pravidel, která jsou základem každé hry.

Život jako hra může mnoha lidem, kteří uznávají především velká slova a hrdinské činy, připadat nejen nezávazně, ale také lehkovážně. Ta hra vede u Poláčka k tomu, že tak dochází k neustálým srážkám komického a vážného, což se děje především v odchlípení mezi rolí, jakou hraje člověk ve společnosti a jeho snem, iluzí, představou. Holíč a zároveň komický herec v rychnovském ochotnickém divadle, Sedmidubský, je nemocný a představuje si svůj nádherný pohřeb, dokonce když se dívá na svatební obřad Zdenky Vepřekové s Peciánem, promítá se mu do toho rakev se svícny. Ani uskutečnění tohoto snu mu Poláček nedopřeje – Sedmidubský padne ve válce a polní kurát spěchá s jeho pohřbem, protože má smlouvenou partii karet. Pecián si představuje, že někde v nebi jsou upevněny události, které Hospodin skládá dohromady, a jsou v tom tajné pikle, v nichž má prsty židovstvo. Kamil si představuje, že bude mít nádherný obchod se všemi moderními stroji, zatímco musí jako nezaměstnaný trpět ve starých šatech a škrpálech. A tak si pořád stěžuje: Tady není žádná kultura a já tu nebudu, já tu nezůstanu, mladý člověk má být ve světě, ne doma. A když se nakonec dočká obchodu a uskutečnění svého snu, přetrhne mu to válka. Zdeňka Vepřeková sní o tom, že se provdá za krásného filmového herce, ve skutečnosti si podle otcova rozkazu vezme starého Peciána, ale nakonec se dokáže vzepřít a uteče do Prahy. Za to ji ovšem maloměsto naprosto odsoudí a vyloučí. Hladká Ančka si představuje, jak si vytáhne správná čísla a vyhraje terno. I Artur je vyřazen z kruhu počestných občanů, protože propadl z matematiky a večer se opájí představou, že se stane námořníkem, na ostrově vykope poklad a každému něco přinese. Tento altruismus je u Poláčka vzácný, většinou by v duchu jeden na druhého nastrčil psí hlavu. Každý člověk má iluze o budoucnosti a vzpomínky na minulost, jako třeba paní Štědrá, která si zatrpkle vzpomíná, jak si vzala vdovce a jak jeho děti si hned první den stěžovaly na škraloupy v kafi. U Poláčka jsou však stejně pevnou součástí člověka jako jeho vnější habitus a rozpor mezi nimi je nejen komický, ale také dojemný.

Škvorecký a všichni jeho kamarádi mají přirozeně také sen, jak se budou věnovat té muzice, která pro ně byla novým světem tak rozdílným, jako byl svět před Kristem a po Kristu. A zvlášť Danny Smiřický se touží dostat z maloměsta do velkoměstského pražského světa, kde čeká něco velkého a báječného. Jako sny o budoucnosti zmařila u Poláčka první světová válka, tak je u Škvoreckého zničil komunismus.

Jazyk spojuje oba spisovatele nejúžeji, protože především jeho prostřednictvím se u nich projevuje hravost. Škvorecký používá hovorovou češtinu, slang, sprostá slova, němčinu, angličtinu, zpotvořeniny angličtiny a češtiny (nejvýraznější je to snad u Blběnky v Příběhu), kdežto Poláček se nevzdaluje knižní řeči, obložené frázemi, které se staly okřídlenými slovy. Opakování a hravost ještě podporuje u Poláčka zvláštní dorozumivací jazyk, který používají bratři Štědří a hlavně jejich citace z verneovky Pět neděl v balóně. V *Hostinci U kamenného stolu* zase bratři Spytihněv a Tomáš spolu nemluví přímo, ale jen ve třetí osobě, což užíval Poláček i ve skutečném životě – u karet s Peroutkou nemluvil, až se mezi nimi prolomil led, když Poláček o něm prohlásil: že se je vůl! Charakteristický je také jazyk dopisů, který se podobá proudu vědomí a slov. Jen si poslechněme dopis Boženy Tatrmužové synovcům z Hostince: „Krista byla z hospodářství: žádný mužský před ní neobstál co to bylo za mrchu starý Bém jako tatínek říkával, ty mi nesmíš na pohřeb já se tě zříkám nebo skrz tebe jsem přišel do lidských hub to je něco hrozného a vidíte, dostala prachového muže on se v ní viděl já říkám pořádná ženská to štěstí nemá dneska je vdova už postarší má v Praze rohák o muských nechce už slyšet všecky jsem prokoukla říká jeden větší lotr než druhý, teď si žije, má služku, dva psy papouška sama na nic nesáhne a nechá si říkat milostpaní, dávajíc na chudé...“ Dává jim také rady: „Nedávejte nikomu na dluh nebo vás lidi roznesou a když, tak se dotyčným podívejte pořádně na zoubek. Kam byste přišli. Když přijde ožralý, tak mu nenalévejte, kde ses namazal, tam se doraz a koukej, ať jseš venku. Obejdo.“ A jazyk mezi oběma bratry klopýtá velmi usilovně. Až se dostane k akrobatickému jazykovému hlavolamu: „To by se si vyprosilo!“

V lásce a otázkách erotických se Poláček velice lišil od Škvoreckého. Tady se karta obrátila. Lidé na malém městě se bezpochyby dopouštěli milostných poklesků a hříchů, ale prostě se o tom nemluvilo. Páni, kteří se scházeli v lékárně U milosrdného bratra, chodili do bordelu, ale byl to hřích, který byl potrestán, když bordel vyhořel. Tak pochybné zařízení Škvorecký prostě nezná, za to jeho romány hýří láskou a milostnými vztahy, které se naplňují především v řečech, a jen zřídkakdy ve skutečnosti. Za těch čtyřicet let, která

uplynula od života na malém městě, od *Okresního města* ke *Zbabečům* nebo *Prima sezóně*, se ze sevření úzkoprsohou a velmi často pokryteckou morálkou dostala společnost k naprosté otevřenosti. V obou případech zůstal rituál, jen jeho podoba se proměnila.

Poláček se od Škvoreckého lišil pak v tom, že první byl žid, který se k židům nehlásil, z církve vystoupil a považoval se za českého kluka a spisovatele, a druhý byl z hlediska árijského naprosto čistokrevná rasa. A přece Škvoreckého sympatie k židům najdeme v jeho díle všude, poznal židy jako své spolužáky nebo své učitele, jejich hrozný osud ho dojímal, a rozhořčovalo ho, že lidská společnost s nimi může tak nakládat. Ale i když jeho pocit marnosti nad nesmyslností života stejně jako melancholie z toho plynoucí byly jistě naprosto upřímné, bylo to něco jiného než smutek, který proudí jako podzemní řeka pod humorem Karla Poláčka. I když své pány Izraelity líčí ironicky a s posměchem, je v tom i soucit, spřízněnost a pochopení. Páně Načeradcovy výroky z Mužů v ofsajdu nebo židovské anekdoty známe dobře, ale málokdo si pamatuje na Artura Poppera z jedné povídky izraelského vyznání, který je v Národním divadle na Carmen a takto přemýšlí: „Jak krásně hrajou – můžou krásně hrát, když neběhají celý den na place jako našinec – co by dneska stálo Národní divadlo – dneska by nebylo ani za sto miliónů k máni – kdepak: Karlův most má větší cenu a je to starý kousek – vida, to jsou krásné dekorace... zpívají krásně... jak by krásně nezpívali, když si nechali dát dvacet korun za lístek... vida, Carmen roztrhli blůzu – jestli to ta ženská taky vydělá, když jí při každém představení roztrhají blůzu – jaká je to blůza? Hedvábná? Batisťová? – Etamínová?“ Pak uvažuje, jestli si má půjčit kukátko, ale obrátí se na souseda a nakonec jde za zpěvačkou a nabízí jí, že jí bude dodávat blůzy, místo toho se shodnou na flórových punčochách. A souseda naláká svou řečí o vynálezech tak, až si nakonec vezme jednu Popperovu dceru za ženu.

A je možná zvláštní, že tam, kde se vnějškově, stylizovaným jazykem žákovské kompozice chce Škvorecký Poláčkovi nejvíc přiblížit, tedy ve sbírce *Ze života lepší společnosti*, je jeho poetickému duchu nejvzdálenější. A nejbližší je mu v melancholii, smutku a pocitu marnosti, který je neustále u obou přebíjen humorným povrchem a groteskou.

Předneseno na sympoziu Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století, které se konalo v Rychnově nad Kněžnou v květnu 2004. Publikováno též ve sborníku ze sympoziá (usp. Erik Gilk. Boskovice, Albert 2004.)

JOSEF ŠKVORECKÝ NA NÁCHODSKÉM GYMNÁZIU

Aleš Fetters

Josef Škvorecký se narodil 27. září 1924 v Náchodě v čp. 266 v Komenského ulici. Brzy se rodina přestěhovala na Kamenici do č. 136. Do první třídy začal chodit v Hrašeho ulici, do tehdejší obecné školy chlapecké. Po dostavění škol Masarykových v roce 1933 byly staré, už nevyhovující školní budovy opuštěny, poslední léta obecné školy chodil pak do budovy v ulici Komenského naproti rodnému domu. Koncem páté třídy úspěšně složil zkoušky do gymnázia, a tak v září 1935 v necelých jedenácti letech nastoupil do primy B státního reálného gymnázia v Náchodě. Adresa bydliště ve třídním výkaze je uvedena Tyršova 136, později Kamenice 136. Toto bydliště „Danny Smiřického“ poznáváme v některých jeho literárních dílech.

Ve třídě I.B bylo 44 studentů, 18 chlapců a 26 dívek. Ředitel Jindřich Špal je učil první dva roky matematice, Josef v ní byl v sekundě „dobrý“, jinak měl jedničky a dvojky, z tělocviku byl ze zdravotních důvodů osvobozen. Zdravotní handicap nesl tehdy dost těžce. Na češtinu měli významného pedagoga, překladatele z polštiny prof. Josefa Matouše, na němčinu dr. Evu Althammerovou (později provdanou Švorčíkovou). Ta je učila od primy až do sexty, potom musela z gymnázia odejít. Vadilo, že ač německé národnosti, nepřiklonila se k nacismu. Patří k těm, na něž Josef Škvorecký dodnes nezapomíná: zmínky o ní najdeme v několika Škvoreckého knížkách, nejnověji je její příběh zachycen v *Obyčejných životech*. Dr. Althammerová byla však také první překladatelkou Škvoreckého. Když chtěl redaktor vídeňského časopisu FORUM Paul Kruntorad uveřejnit povídku *Píseň zapomenutých let*, doporučil mu Škvorecký jako překladatelku Evu Althammerovou-Švorčíkovou a povídka v jejím překladu tam pak skutečně vyšla. (Byl to vůbec první přeložený Škvoreckého text.) V literárním díle J. Š. najdeme i ohlas na P. Josefa Plocka, který učil nejen římskokatolické náboženství, ale i zeměpis.

V tercii (a kvartě) byla jejich třídní češtinářka Jarmila Brožová. Třída se rozrostla na 47 žáků (19 chlapců a 28 dívek). Do funkce ředitele školy přišel v září 1937 dr. Václav Vávra, výrazný kulturní člověk. V tercii začínala výuka latiny, na tu měli prof. Jana Ptáčka. Škvorecký ji zvládal chvalitebně. Přibyly i základy deskriptivní geometrie (rýsování). Na kreslení je měl významný výtvarník, malíř Zdeněk Balaš. Terciánský školní rok skončil vzhledem k všesokolskému sletu už 11. června 1938. Škvorecký skončil s vyznamenáním, přestože měl například z tělocviku trojku.

Další školní rok, rok 1938-39, byl rokem velkých historických posunů, rokem velkých národních ztrát a velkých změn – i ve školách. Na přelomu září a října zabrali Němci pohraničí, z něhož musely během několika dní odejít české rodiny, byly zlikvidovány i tamní české školy. To se těžce dotklo řady našich studentů zejména ze zabraného Broumova. Dne 15. března 1939 obsadila německá vojska zbytek našeho území. Byl vytvořen protektorát Čechy a Morava. (V listopadu 1939 pak Němci zlikvidovali české vysoké školy.) Trutnovské české gymnázium bylo přesunuto na počátku října 1938 do Úpice, pak bylo (1940) zrušeno. K nám do Náchoda z něho přišel spolu s řádkou studentů např. prof. Stanislav Krause.

V kvartě přibyla k fyzice ještě chemie, obojí ve Škvoreckého třídě vyučoval RNDr. Jaroslav Liška, matematiku tam začal učit prof. Čestmír Kešner. S těmito dvěma pány (a jejich předměty) si čtrnáctiletý Josef Škvorecký asi příliš nerozuměl. V kvartě se ve studijních výsledcích výrazně prohloubil rozdíl mezi předměty humanitními, kde měl jedničky a dvojky, a předměty přírodovědnými. Tělocvikář Václav Fliegel ohodnotil jeho výkony na konci kvarty čtyřkou! Nedivme se tedy, že pokud se v jeho knížkách pak vyskytl tělocvikář, nedopadl dobře. Později Josef Škvorecký vzpomínal: „V nejvyšších třídách mě učil tělocvik prof. Remeš, kterého pak zatkl gestapo a zahynul v koncentráku. Ten mi jednou řekl: „Škvorecký, vy na těch bradlech visíte jak pytel hoven!“ což se mě velmi dotklo, neb jsem byl slušný mladík. Takhle to kdesi zaznamenal Vráťa Blažek.“ (Podle výkazů je Jaroslav Remeš učil v sextě a půl roku v septimě.)

K němčině (v rozvrhu byla od primy) a latině (od terciie) přibyla v kvintě výuka dalšího jazyka. V kvintě B to byla francouzština, v „áčku“ angličtina. V září 1939 přišel totiž na náchodské gymnázium první angličtinář, prof. Zdeněk Vojtěchovský. Učil pak Škvoreckého po celé čtyři roky, protože ten právě kvůli angličtině požádal o přeložení do paralelní třídy. Měl z ní po celé čtyři roky jedničky, stejně jako z češtiny, kterou je vyučoval rovněž prof. Vojtěchovský (jen v septimě měli prof. Jiřího Propilka). Oba zůstali v dobré paměti autorově, v roce 1968 patřil Škvorecký mezi ty, kdo se zasloužili o rehabilitaci prof. Propilka a jeho návrat na gymnázium.

Na vyšším gymnáziu Škvorecký zlepšil i svůj prospěch v přírodovědných předmětech, problematičtější zůstala jen matematika (a tělocvik). Na latinu je měla v kvintě a sextě prof. Anežka Ullrichová, a té asi Škvorecký příliš „do oka nepadl“. Když ji vystřídala prof. Sýkorová, výsledky v latině se zase zlepšily. Kladný vliv tehdejší výuky latiny na Škvoreckého dílo je rovněž patrný.

Maturitou na počátku léta 1943 Škvoreckého studium na gymnáziu skončilo. V jejích oktávě maturovalo 24 studentů, v oktávě B 28, dohromady tedy jen o málo víc, než bylo studentků v jedné primě. Vysoké školy zůstaly po celou dobu protektorátu uzavřeny, absolventi středních škol museli po maturitě automaticky do tzv. totálního nasazení, tedy vesměs manuálně pracovat „pro vítězství Říše“. To má odezvu zejména v *Příběhu inženýra lidských duší*. Na vysokou školu mohl tedy Škvorecký nastoupit až po válce, začal studovat hned v roce 1945.

„Studentem našeho gymnázia“ však zůstal Josef Škvorecký po celý další život. Jeho dílo by bez náhodské student-

ské zkušenosti nebylo tím, čím je. Škvoreckého vztah ke škole a některým jejím pedagogům přetrvává, a často takový vztah působí i ve směru opačném. Prof. Vojtěchovský byl vždy hrdý na to, že byl Škvoreckého angličtinářem, ani dr. Althammerová-Švorčíková na něj nezapomínala.

V roce 1970 přišel ministerský výnos s nařízením, která jména musí zmizet z osnov a literárních výkladů. Bylo mezi nimi i jméno Josef Škvorecký. Z povědomí náhodského je ovšem nebylo možné vymazat. Žilo, byť oficiálně nezmiňováno, dále. Na našem gymnáziu je fyzicky prezentoval mj. výtvarník prof. Bohumír Španiel – Rost’a Pitřman ze Škvoreckého díla, který na gymnáziu působil v letech 1972-1986 a vytvořil i několik ilustrací k Josefovým knížkám. Na jaře 1990 jsme prožívali i slavný návrat Josefa Škvoreckého, jeho díla i jeho osobně: návštěva slavného absolventa na „jeho“ gymnáziu zůstane navždy v paměti tehdejších pedagogů i studentů, stejně jako jeho účast na oslavách stého výročí školy v roce 1997.

V původní verzi publikováno ve Výroční zprávě Jiráskova gymnázia v Náchodě. Školní rok 2003/04. Náchod, Jiráskovo gymnázium, [zárří] 2004. S. 43-45.

VEČERNÍČEK PRO ŠKVORECKÉHO

Blanka Křížová

Je horké nedělní odpoledne a slunce svítí tak mocně, jako by mu za to někdo zaplatil. Jaro začalo tenhle rok pozdě, a proto se dnes asi na poslední chvíli snaží dohnat, co předtím zanedbalo. Moc radosti mi to však nedělá, protože sedím u počítače, mořím se nad seminární práci s názvem Prima sezóna a snažím se porovnat knížku se stejnojmenným seriálem. Vyrovнала se televizní verze předloze? Využil režisér Karel Kachyňa geniální literární látku Josefa Škvoreckého opravdu beze zbytku? Zaujala mě kniha spíš než film? A kde by se sám sobě víc líbil její hrdina, věčný smolař na poli milostných dobrodružství, Danny Smiřický?

Spousta otázek, ale žádné odpovědi. Pomalu se mi z přemíry duševní námahy zavírají oči, když mě z malátné dřimoty vytrhne ostrý zvuk domovního zvonku.

Odevzdaně jdu otevřít.

„Ahoj, duše!“ ozve se na prahu mužský hlas a vykouzlí nesmělý úsměv. „Nazdar Danny,“ zdravím co možná nejpřívětivěji, abych zamaskovala svůj lehký údiv na tím, že ho vidím, a abych odvedla pozornost od nepříliš vzhledných tepláků a rozčuchaného účesu. „Nemoh bych dál?“ zeptá se mě. „To víš, že moh. Ale copak chceš, přiznej se,“ snažím se vyzvědět důvod jeho nečekaného příchodu. „Nic. Jdu náhodou okolo... Nešla bys někam ven, když je tak hezky? Projít se? Třeba někam do lesa?“

„Šla bych ráda. Ale nejdřív musím napsat jednu seminárku, víš, Daničku,“ odvětim snaživě, i když s tím lesem se mi to v duchu moc nezdá. Pravda je ta, že bych potřebovala, aby mi s tou prací pomohl. Kdo jiný, když ne on?

Nevím, jestli Danny moji drobnou lest prohlédl, nebo tak zabral souhlas s výletem do nedalekého lesa, ale nemusela jsem ho ani dvakrát přemlouvat. Neuběhlo dvacet minut a už sedíme před rozsvíceným monitorem. Ale kde začít?

„Víš, že máš stejné oči, jako měla Irena?“ hlesne tiše Danny a lehce se mu při tom zamžije pohled. Mohla jsem si to myslet. Jasně. Začneme u dívčích hrdek.

Danny má široké srdce. Počet jeho více či méně platonických lásek ještě před maturitou dosáhl úctyhodného dvojciferného čísla dvacet. V knize i v seriálu se jich však v konkrétní podobě objevuje jen několik. „Všechny by se tam nevešly. To je přece logický, lidi by ta plejáda ženskéjch nudila a ještě by si ty holky nakonec pletli. A to bych byl hrozně nerad, ponivač každá z nich byla třída,“ vysvětluje mi Danny se znatelnou pýchou v hlase početní nesrovnalost.

Celým dějem se tak prolínají jen ty dvě největší lásky – Marie a Irena. Bezkonkurenční kostelecké krásky z místního gymnázia, které Danny obě miluje, mají však jednu velkou chybu. A to podstatnou. Jsou zadané. A tak mu nezbyvá než čekat a snažit se napomoci náhodě, která by vyhodila šťastlivce Kočandrleho a Pivonku ze sedla.

„Vůbec si ty holky nezasloužili. Pivonka Ireně dokonce zahýbal a představ si, že ona mu to pak ještě odpustila, a přitom na mě byla nelidsky přísná, potvora jedna. Ani Kočandrle nebyl nákej svatoušek. Ale ty holky je holt milovaly navzdory všem nešvarům. Hlavně teda Marie,“ popisuje mi Danny ublíženým hlasem svoji nelehkou situaci v milostném pětiúhelníku. (Nebo to byl vlastně šestiúhelník?)

Všechno zlé je ale vždycky k něčemu dobré, snažím se Dannyho utěšit.

„Jo? To bych teda rád věděl k čemu?“ kroutí Danny udiveně hlavou.

Třeba ses naučil docela rychle běhat, abys mohl pro holky udělat občas nějakou tu úsluhu. Jak bys jinak bez intenzivního tréninku stihnul doběhnout na vojenský hřbitov pro plané růže, které si poručila Karla Marie Weber, a dodržet šibeniční limit pět minut?

Anebo vzpomínáš, jak jsi bezkonkurenčně improvizoval v tom úžasném fláku Sweet Georgia Brown? Dodnes ho umíš zahrát i pozpátku. Přiznej se,

že bys se k takovému výkonu nikdy nedonutil, kdyby ty krásný holky neseděly zrovna v Port Arturu. A co třeba tvůj literární talent? Kde by byl, kdybys „nezištně“ nenabízel svoji pomoc slečnám se slohovými cvičeními? Díky nim sis ten talent vlast-

Danny (Petr Kroutil)
v televizní Prima sezóně

ně tříbil a procvičoval. A dokonce ses kvůli jedné z nich věnoval i horolezectví a zdokonaloval ses v nenáviděné matematice...

„Tak to mi vůbec nepřipomínej!“ zvolá Danny rozhořčeně a viditelně sebou škubne. „Ještě teď mi z toho naskakuje husí kůže. Moh to být tenkrát tak krásný večer, jen kdyby Irena nerozsvěcela nebo aspoň zatáhla roletu! Ale ona ne, na logiku nikdy moc nebyla. V tom byla úplně stejná jako Marie. A tak jsem se místo trochy té vlastně křesťanské lásky (na kterou jsem měl za svoje ušlechtilý činy nárok, vzpomínáš přece, chodil jsem zapalovat do kostela svíčky a taky jsem ministroval a zachránil pana faráře od kriminálu...), učil s jejím tatínkem, panem radou, skoro do rána exponenciální rovnice. Ještěže druhý den byla neděle. A horolezectví? Jako by to bylo včera, dodnes slyším Irenin výkřik a vidím, jak padá z Pěti prstů poté, co jsem jí poradil, jak bezpečně slézt dolů...“

V duchu se Dannymu omlouvám za netaktnost a raději rychle přebíhám jinam. K tématu, na které tak velký obdivovatel a znalec ženské krásy vždycy rád slyší... Jak se mu líbily „jeho“ slečny v seriálu?

„S výběrem holky, která hrála Marii, jsem byl úplně spokojenej. Stejný zlatý vlasy, pomněnkové oči, nevinný úsměv nejzbožnější duše v Kostelci... Jako by jí z oka vypadla. Horší to bylo s Irenou. Tu hrála Anna Geislerová. Aňa je sice výborná herečka a vystihla přesně, jak si se mnou Irenka docela dlouho a krutácky pohrávala jako kočka s myší, ale mělo to jednu chybičku. Radovic Irena byla přeci brunetka!!! Vždyť už hned na první straně knihy jsou popisovaný její krásný velký hnědý oči... A hned za pár stránek se zdůrazňuje, že na to, jak měla tmavě hnědou makovičku, její nohy byly nádherně slizký jako had, a že měla...“

„No, nejvyšší čas popojít zase o kousek dál, abychom už mohli na tu procházku do lesa,“ skáču diplomaticky Dannymu do řeči a v duchu na božskou Irenu trochu žárlím. Docela bych ji chtěla poznat, jestli byla fakt tak pěkná, anebo se to Dannymu v zápalu vášně jen zdálo...

Co Petr Kroutil alias Danny Smiřický? „Když to je těžký vo něm něco říct, ponivač hraje mě,“ snaží se Danny vyhnout otázce.

„Měl nějaké větší přednosti, než jsi měl ty?“ nenechávám se odbýt.

„Když vo tom teď přemejšlim, duše, tak jedině snad, že byl vo něco štíhlejší než já. Ale na tenora, na tenora hraju mnohem líp!“

A když už jsme u pánského osazenstva seriálu, jak věrně byli zobrazení jeho sokové v lásce? „Ti kluci, co je hráli, to měli těžký. Jak je psaný už v knížce, Pivonka s Kočandrlem byli takoví volí,“ neskrývá Danny opovržení. „Ještě štěstí, že se jim ani v seriálu nedalo moc prostoru. Kdo by se taky zrovna na ně chtěl koukat...“

Náhle se zamračil, bylo na něm vidět, že si vybavil něco moc nepříjemného. Možná to, jak ho jeho milovaná Marie na domluveném rande (moc jí to tehdy slušelo, měla na sobě skládanou bílou sukni a černé punčochy, které zdůrazňovaly pěkně rostlé nohy, nejhezčí v Kostelci) nechala v půli slowfoxu stát, aby mohla dotančit s Kočandrem, s nímž se předtím rozešla. Možná, že Dannymu teď někde v dálce zní i ta osudná píseň, kterou v té chvíli hráli: Zamknu si dnešní den do truhly snů...pak zůstane dál se mnou...v srdci na klíč...pak zůstane věčně nám... A Dannymu se ten den prý skutečně vryl do srdce, zaslechla jsem, že ještě po letech mu to přišlo strašlivě líto...

Nechci Dannyho už dál trápit a tak pokládám zcela nesentimentální otázku. Byla Prima sezóna režiséra Karla Kachyni tou pravou Prima sezónou nebo jí něco chybělo?

„A víš, že jsem byl docela příjemně překvapený? Měl jsem strach, aby z toho nevznik nějaký sladkobolný sladčák na jediné téma: on je chce a ony jeho ne. Taky nemám rád, když se překrucují a taky připisují historiky, protože se mi přece všechny staly a pak by to už nebyla pravda... Ale naštěstí to nikdo nedělal. A že jsem to teda sledoval pozorně! I když jedné větší změny jsem si všiml. Ale víš, že se mi nakonec líbila? Knížka končí úplnou katastrofou, vlastně dvěma katastrofami. Irena a Marie se vrací ke svým volům a já zůstávám dál sám. Bez naděje, že ještě budu mít někdy šanci ty holky sevřít v náručí a možná i něco víc... A kromě toho se dovídám, že kamarádovi Lexovi, kterej se mnou hrál v kapele, zastřelili fašisti tátu... Všechno se se mnou zatočilo. Řek jsem si, že touhle válkou se všechno uzavírá...“

Na diváky by to ale působilo smutně, takže tam pan režisér připsal závěrečnou scénu, jak stojím skleslej na nádraží, smířenej s tím, že prima sezóna a s ní i všechno pěkný, pro co stojí žít, definitivně končí...když v tu chvíli přijíždí vlakem do Kostelce nějaká mladá a krásná holka. A já ti najednou dostávám novou energii a ani nevím, jak se to seběhlo a už pomáhám té holce s kufrem.

Zajímám se, jestli Danny náhodou netuší, jak se seriál líbil Josefu Škvoreckému, který z jeho historek sepsal knihu?

„To náhodou vim, duše. Úplně ho nadchnul. Víš, jak pan spisovatel seriálu dokonce říkal? Večerníček pro Škvoreckého. Každý díl mu posílali z televize do Kanady, hned jak ho sestříhali, aby se na něj moh kouknout na videu a říct jim svůj názor. A on si každěj ten díl poctivě pouštěl večer před spaním. A tak to šlo jeden týden, dva týdny, tři týdny... měsíc... Zkrátka do té doby, než zase poslali další díl. Jeho žena se už na něj kvůli tomu prý trochu

zlobila, že už se snad ani večer po práci nemůžou dívat na nic jiného... A že už přece musí znát všechny scény nazpaměť?..

A když pak přijeli na slavnostní televizní premiéru, tak pan spisovatel řek panu režisérovi před novináři větu: Takhle nějak jsem si to skutečně představoval. A pan Kachyňa na to potěšeně odvětil: Co víc si režisér může přát?..

Zrovna jsem se chtěla zeptat, zda se Danny s Josefem Škvoreckým spřátelil, a jestli ho nebyl navštívit v Kanadě, kde teď spisovatel žije, když v té chvíli zarachotil klíč v zámku.

Ze služební cesty, která měla skončit až zítra, se předčasně vrátil můj přítel. „Ahoj, ty už jsi doma?“ zavolala jsem na něj udiveně naivním hláskem.

„Dobrý den. Tak mě napadlo, nemám si vlízt do skříně?“ zeptal se Danny ironickým hlasem mého přítele a trochu posměšně si ho změřil.

„Nemusíte, pane Smiřický. Na to už by bylo trochu pozdě, nemyslíte?“ odvětil on a podíval se na nás nedůvěřivě ledovýmá očima.

Napjatá atmosféra by se dala krájet. „Copak tu děláte v lož-ni-ci?“ důrazně zaslabilkoval. S hrůzou jsem si uvědomila, že počítač mám umístěný metr od postele.

„My tu píšeme seminární práci na téma Prima sezóna. Danny mi s ní pomáhá,“ začala jsem logicky vysvětlovat skutečnost, která byla nota bene pravdivá.

„A nestuduješ náhodou literární školu, takže ti nikdo s takovou prkotinou pomáhat nemusí?“ logicky zase oponoval přítel, zatímco se k nám výhrůžně blížil.

Došlo mi, že jsem nikdy neviděla Dannyho se přát. Na gymplu byl vyhlášený vynikajícími slohy, které nám byly odjakživa dávány za vzor, ale všem nám taky bylo známo, že z tělocviku míval trojku. Na rukou se mu sice rýsovaly svaly, ale nedělala jsem si iluze, byly způsobeny hlavně cvičením hry na saxofon, případně stěhování stolů před tancovačkou...

Dostala jsem strach, zatmělo se mi před očima a... A v tu chvíli jsem se probudila. Do šera pokoje svítil rozzářený monitor. A z něj na mě vyčítavě hleděl jen osamocený nadpis mé seminární práce...

Nezbývá než se do toho pustit.

KONCEPTY

j. 544/10n-1967

20. listopadu 1967

1) Vážený soudruh

Josef K u d r n a
ministr vnitra

P r a h a

- 2) Mil. MAMULA, VIII. odd. ÚV KSČ
3) Frant. HAVLÍČEK, II. odd. ÚV KSČ
4) Frant. TRNAVSKÝ, sekret. I. taj.
ÚV KSČ
5) plk. J. ZÁRUBA, I. nám. MV

Záznam o besedě s J. ŠKVORECKÝM

Příloha: 1/1 / *duševní zdraví 7/2. odd. v. 65 - jprv spis* / *Nov*

Vážený soudruhu ministře,

v příloze zasílám záznam o besedě se spisovatelem
Josefem Škvoreckým.

Záznam pořídil náš pracovník v Pardubicích soudr.
František Gašník.

Se soudružským pozdravem

předseda Ústřední
publikační správy:

[Signature]
(E. Kovářik)

6. listopadu 20/11. 1967

DRZ - spis. Nov.

[Stamp] *9*

[Signature]

78

24. 11. 67

1) s. Gašník, Pardubice.

Beseda se spisovatelem J. Škvoreckým,
restaurace Letka, Pardubice 9.11.67
Pořadatel Vzorná okresní knihovna
a OV SČSP Pardubice

V kavárně zaplněné převážně studujícími (200 účastníků), odpovídal J. Škvorecký na písemné dotazy. Převládaly žádosti o osobní názor na události v kulturním a politickém životě, dotazy jako např.: kdy budou mít spisovatelé zase svoje noviny, jaký je poměr Škvoreckého k Mňačkovi, jaký byl obsah Solženicynova dopisu, proč v SSSR nemají dobré spisovatele.

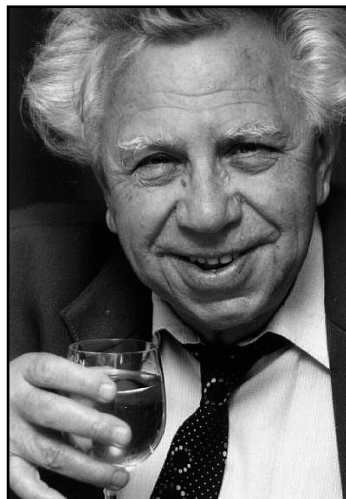
J. Škvorecký v prvním případě ujišťoval, že sjezd byl ve svém průběhu docela normální, že se hovořilo kriticky, jako všude jinde a že se sjezdové jednání nelíbilo jen některým jednotlivcům.

K dotazu, jak on se dívá na současný konflikt mezi Izraelem a Arabskými státy, řekl: "Je vidět, že to také vidíte jinak než pan prezident." Za většinou podobných odpovědí následoval silný potlesk a smích. V dalším průběhu besedy zodpověděl dotaz - co dnes dělají spisovatelé vyhození z Literárních novin. Sdělil, že jeden z nich je již zaměstnán jako zřízennec v ústavu pro choromyslné a ostatní že již snad také něco dělají, nebo budou dělat. Na to, jaký je jeho poměr k Literárním novinám řekl, že se na ně dívá přes jejich nového redaktora, pana Zelenku, který po prvním vydání Zbabělců vyhodil podřízeného redaktora, jenž kladně knihu recenzoval v novinách, které pan Zelenka řídil.

V souvislosti s dotazy o sovětské tvorbě vzpomněl mj. "tragedie Babela, který v období kultu byl deportován na Sibiř, kde v koncentračním táboře zemřel." K dotazu o obsahu Solženicynova dopisu naznačil, že jde o otřesný dokument, o tragedii výmykající se vší kritice, o člověka bojovníka, který dnes úžasně trpí. O průběhu besedy bylo informováno ideologické oddělení OV KSČ v Pardubicích a předseda OV SČSP soudruh Grande.

ZA LIBOREM VOLNÝM

Už jsem o tom psal při jiné neméně smutné příležitosti. Někdy ve druhé půli devadesátých let jsem přivezl do Náchoda partu svých studentů z brněnské pedagogické fakulty. Byla to exkurze, ale literárně poznávací program byl jen její součástí: oficiálně jedinou, ve skutečnosti – jak to na podobných akcích bývá – ne tou nejdůležitější. Náchodská výprava po stopách Dannyho Smiřického připadla na odpoledne a hned po ní jsme se vraceli na základnu až kamsi na Vysočinu. Študáci byli unaveni ze společenského programu předchozího večera a já měl nepříjemný pocit, který mě dosud v podobných případech neopouští, totiž že se jim chystám vnucovat něco, co je třeba ani moc nezajímá. Přednáším-li totiž o literatuře, kterou mám hodně rád, může se mi stokrát dařit udržet nadhled a zadržet pozitivní emoce, ale jakýkoli málo citlivý výrok z úst studentských umí se mě docela dotknout (což přiznávám nerad, neb je to záležitost vrcholně neprofesionální, ale přiznávám).

Začátek výpravy po Dannyho stopách, kterou tehdy vedli pánové Suchý a Volný, naznačil, že mě mají studenti docela rádi. Tvářili se totiž společensky, vlídně se usmívali, byli tolerantní, někdy možná až okázale. Vypadalo to na remízu, ale dopadlo to jinak. Nevím, jak to Libor Volný a Jarka Suchý dokázali, ale v Port Arturu už byli mí studenti jejich, u stolu kolem obou vyprávějících pamětníků nebylo místo ani pro pedagogy (seděli jsme s kolegou Ivanem Němcem u jiného stolu, pokukovali chvíli po hodinkách a chvíli po řidiči fakultního autobusu, kterého jsme posléze pozvali k našemu stolu, a on nám předvedl, že okázale tolerantně se umí tvářit i autobusák), potom se pomalu setmělo a pořad by bylo o čem mluvit.

O něco později jsem se v různých časopisech a novinách dočítal a od kolegů z jiných škol dozvídal, že podobné zážitky připravili pánové Suchý a Volný mnoha takovým výpravám, jako byla ta naše (naposledy jsme o tom četli ve

fejetonu Jindřicha Koldy, který jsme před časem v Dannym přetiskli z Listů). Byl to tehdy pro mě docela silný zážitek, ač jsem z Liborových ani Jarkových úst od vedlejšího stolu neslyšel téměř ani jediné slovo.

Jako dvojici jsem Jaroslava Suchého a Libora Volného vnímal od prvního setkání na jedné z prvních valných hromad Společnosti Josefa Škvoreckého. Počátek devadesátých let byl hezký čas, pestrý, tvůrčí, nadějeplný. Jarka i Libor byli možná jedinými zástupci své generace ve výboru SJŠ (pokud mě neklame paměť), jako pamětníci Škvoreckého naprostých literárních začátků byli pro nás mladší značnými autoritami, ale co oba opravdu znamenali pro Náchod a jeho kulturu, to jsme se dozvídali postupně až v dalších letech při jiných příležitostech. Dnes už ani jeden z dvojice Suchý-Volný není mezi námi. Jaroslav Suchý umřel již před třemi lety, Libor Volný odešel po dlouhé nemoci dne 6. září 2005.

Libor Volný (nar. 29. 12. 1926 v Karviné) býval nazýván „náchodským Seifertem“. Podobné přídomky nebývají jenom pozitivní, neboť jako by asociovaly nějaké epigonství či cosi podobně nepřístojného. Stejně tak označení „regionální básník“, které v souvislosti s Liborem bylo lze občas zahlédnout i v novinách, jako by v sobě zahrnovalo představu nízkého stropu, k němuž takto pojmenovaný literát dosáhl. Myslím, že pro Libora tyto nepěkné asociace neplatí: jeho básně jsou často regionální výběrem motivů a témat, a také vědomým výběrem čtenářské (a často i posluchačské) obce. Prostě – jsou regionální *volbou*. Bývají často nostalgické, velmi senzitivní, někdy snad i sentimentální. Ano. Nad některými mě právě proto přepadá úzkost: vím já, jak budu vnímat svět, až mi bude sedmdesát? Myslím, že jsem byl schopen zvláště v posledních letech Liborova života zaznamenat, jaké spontánní úcty v náchodském kulturním prostředí požívá. A určitě není náhoda, že editory poslední jeho sbírky *Domov na dosah* (2004) se stali právě Zdena a Josef Škvorečtí.

S Josefem Škvoreckým souvisí i mé poslední setkání s Liborem, bohužel setkání jen letmé. Za pomoci dobrých lidí se Libor, z posledních sil bojující s pomalu vítězící nemocí, vypravil na slavnostní večer, jímž vyvrcholila loňská náchodská konference ke Škvoreckého osmdesátinám. Pouhé zdolání schodů do sálu městského divadla muselo být pro něj nepředstavitelně náročné – ale dokázal to. Zrovna on přece na takové akci nemohl chybět – na to by žádné důvody, ani ty zdravotní, nebyly dost vážné.

Ač původní profesí ekonom, zasahoval Libor do náchodského kulturního života od mládí. Jeho rodiče měli blízký vztah k divadlu (maminka pocházela z divadelní rodiny a tatínek byl aktivním ochotnickým hercem a režisérem)

a on sám byl po válce dokonce přijat ke studiu herectví na AMU – vsadil však na ekonomii a do Prahy neodešel. Vystupoval tedy alespoň s náhodským ochotnickým souborem, a ne právě v okrajových rolích: v inscenaci hry dalšího náhodského rodáka Vratislava Blažka Příliš štědrý večer se roku 1961 na jevišti sešel dokonce s hostujícím Rudolfem Deylem mladším. A na jevišti se objevoval také jako člen recitačního souboru působícího při náhodské knihovně. Náhodští ho od mládí znali pochopitelně také jako literáta, i když knižních vydání své poezie se dočkal až v devadesátých letech (*Viděl jsem Náchod jak v barevném sklíčku*, 1992; *Šestnáct náhodských obrázků*, 1993).

Všem, kteří se kdy s Liborem setkali, bude velmi chybět. A nepochybuji o tom, že si na něho občas vzpomenou i mí dávní studenti, i všichni ostatní, kterým při podobných příležitostech vyprávěl o tom, jaké to bylo v časech, kdy se z Náchoda teprve nenápadně stával Kostelec. Pokud se nemýlím, v žádné z próz Josefa Škvoreckého nevystupuje žádná postava Liborem inspirovaná. Že však Libor Volný byl kosteleckým občanem, o tom netřeba pochybovat.

Michal Příbáň

Farářův konec: nebyl to kněz, ale podvodník

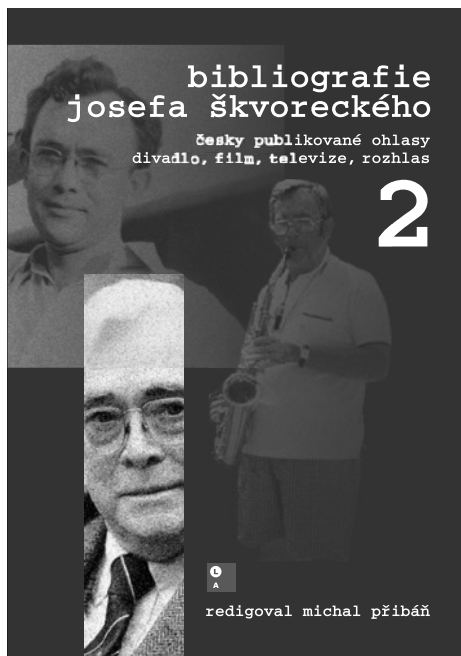
Uhlířské Janovice (ČTK) - Z devětatvacetiletého muže z Liberecka, který se vydával za kněze, se vyklubal podvodník. Jako zástupce církve působil od února 2003 do loňského července na Uhlířskojanovicku. Muž sloužil mše, křtil, pohřbíval a nechával si za to platit. Od tohoto týdne je stíhán za poškozování cizích práv. Muž na veřejnosti vystupoval jako kněz a prokazoval se zřejmě falešným dokladem. Podvodně se vloupl do přízně nadačního fondu, který mu poskytl zdarma ubytování, stravu, telefon i dopravu.

Mladá fronta Dnes, 30. 4. 2005

Druhý díl Bibliografie Josefa Škvoreckého právě vyšel

Právě vycházející druhý díl Bibliografie Josefa Škvoreckého přináší soupis veškerých ohlasů autorovy dosavadní tvorby, a to nejen ohlasů odborných a publicistických, ale také ohlasů tvůrčích: součástí svazku jsou totiž i kapitoly věnované divadelním, filmovým, televizním a rozhlasovým adaptacím Škvoreckého próz. Uživatel dále získává přístup k informacím o ohlasu díla J. Š. ve slovenských médiích, svazek obsahuje také soupis diplomových

a disertačních pracích, obhájených na českých vysokých školách od šedesátých let do současnosti. Bibliografii redigoval Michal Příbáň, autorsky na ní spolupracovali odborníci z Ústavu pro českou literaturu AV ČR: František Knopp, Libor Vodička, Ondřej Sládek, Kateřina Bláhová a Alena Příbáňová, nezanedbatelný je i autorský podíl Ilji Matouše, jehož čtyřdílnou bibliografii vydala Společnost Josefa Škvoreckého v první polovině devadesátých let. – První díl, zahrnující Škvoreckého původní tvorbu, překlady a edice, vydala LA v září 2004 u příležitosti mezinárodní konference ke Škvoreckého osmdesátinám. V příštích letech bude práce na bibliografii pokračovat přípravou soupisu cizojazyčných vydání Škvoreckého knih a jeho další zahraniční publikační aktivitou.

(zar)

Loutkový Bassaxofon v New Yorku!

Se značným úspěchem u diváků i recenzentů uvedl v New Yorku soubor Czechoslovak-American Marionette Theatre loutkovou adaptací novely Josefa Škvoreckého Bassaxofon. Premiéra se uskutečnila 7. října 2005 v Grand Army Plaza Memorial Arch v Brooklynu (předpremiéry tamtéž již 30. 9. a 1. 10.), hrálo se vždy o víkendech až do konce října a další představení jsou plánována na jaro 2006. Adaptaci připravil režisér představení Vít Horejš, scénu navrhl Roman Hladík a loutky připravili Theresa Linnihan a Miloš Kasal. V hlavní roli Dannyho vystoupil Joseph Zuzel, v dalších rolích se představili a loutky vedli Deborah Beshaw, Vít Horejš, Steven Ryan, Theresa Linnihan a Ronny Wasserstrom. O hudební čísla se postarala živá kapela, původní hudbu složil klávesista John Hyde. Přesnější informace a výběr z publikovaných ohlasů se pokusíme připravit do příštího Dannyho.

(ap)

O Josefu Škvoreckém mezinárodně

Téměř přesně „do roka a do dne“ od loňské zářijové náchodské konference vyšel sborník z ní. Vydavatelé zvolili prostý titul **Škvorecký 80** s podtitulem *Sborník z mezinárodní konference o životě a díle Josefa Škvoreckého* (vydala Literární akademie, Praha 2005). Konference byla vskutku mezinárodní, dobře třetina referentů byla ze zahraničí. Jejich příspěvky jsou tedy zvláště zajímavé, protože vidí autora a jeho dílo přece jen jinak než my, jeho krajané, my, kteří některé postavy z jeho děl známe, třeba i docela důvěrně. Na konferenci mne například překvapil referát mladé Rusky Iriny Gerčikové srovnávající Tankový prapor se zobrazením sovětské armády u Jurije Poljaka. – Sborník, stejně jako loňskou konferenci, zahajuje projev prezidenta Václava Klause. Další příspěvky jsou rozděleny do pěti tematických oddílů. V prvním jsou zásadnější referáty a studie nahlížející autorovo dílo v obecnějších souvislostech, ve druhém analýzy jednotlivých děl a studie srovnávací, ty tvoří nejrozsáhlejší část, je to téměř dvacet referátů. Ve třetím jsou texty vzpomínkové a jiné spíše informativní příspěvky, čtvrtý oddíl se zabývá adaptacemi Škvoreckého děl zejména ve filmu a v televizi, pátý pak problematikou překladu jeho děl do jiných jazyků. Jako samostatný šestý oddíl byly zařazeny projevy ze slavnostního aktu udělení čestného titulu magistra umění, mimo jiné laudatio, které pronesl prof. Petr Čornej, i poděkování Josefa Škvoreckého. – Čtyřsetstránkový sborník nebude moci minout nikdo, kdo se bude chtít podrobněji zabývat dílem Josefa Škvoreckého, už dnes jednoho z klasiků naší literatury dvacátého století.

Aleš Fetters

Noviny Náchodská 26. 11. 1005

Pořádek a jazz

Mladý Josef Škvorecký swinguje mistrovsky

Povídky ze sbírky *Das Bassaxophon* pojednávají o jazzu, o extatických sólech, o twistujících partách a – o vězení. Kdo by se nedal vsadit za mříže, když propadne swingujícímu plechu, neslušnému tanci nebo nemravnosti, která z něj bezprostředně vychází! Pavel Rameš, Licátko a Harýk putují za mříže, stejně tak jako Jackie Petráček a Geraldina. Jejich přátelé jsou vyloučeni ze školy, někteří musí po zbytek vojenské služby zametat kasárenský dvůr nebo hrát šlágry s houslemi, klarinetu a flétnami. A mezi nimi bassaxofon, který dal název sbírce šesti povídek českého spisovatele Josefa Škvoreckého, přirozeně nemá místo.

Pro hudbu podstupují lidé v prázách Bassaxofon, Povídky tenorsaxofonisty, Konec Bulla Máchy nebo Růžové šampaňské jakékoli riziko. Během německé okupace navzdory oportunistickému řediteli školy a maloměstkým áriječům dají dohromady kapelu Maskování Bandité Rytmu. Jsou okouzleni neobyčejně vzácným, bohužel ale německým bassaxofonem a nerespektují „příkázání“, podle něhož se nelze bratříčkovat s nacistickými okupanty. A samozřejmě tančí tak, jak jejich hudba vyžaduje, ačkoli v lokále visí

u šatny nápis: „Děkujeme páskům, že nenavštěvují náš podnik!“ Jsou to projevy vzdoru mládeže, která se chce bavit po svém, a tudíž naráží na totalitní autority, ať jsou jimi nacisté nebo komunisté.

Pro Škvoreckého (narozeneho v roce 1924), který sám byl nadšeným jazzovým muzikantem, jsou čtyřicátá a padesátá léta velmi podobná. Krutými tresty reagovali na jazz nejen nacisté, ale také stalinisté, zvláště když notový pultík vojenské kapely vyzdobený husitskou pavézou a palcátem neposloužil k ničemu jinému, než aby byl nesčetnými synkopami uctěn velevážený jizdní maršál Buďonny, hrdina ruské občanské války, jako by šlo o Buda Johnnyho. Pro takové kulturní křížence, kteří mohou být vnímáni jako parodie generalissimem Stalinem uznávaného práva na národní socialismus, není v úzkostlivě pěstěné revoluční zahrádce místo. Za „červivé ovoce“ označila komunistická kritika Škvoreckého román *Zbabělci*, když byl konečně roku 1958, tedy deset let po svém dokončení, v Československu publikován.

Do té doby existovaly Škvoreckého rukopisy pouze v nemnoha opisech, a potom stejně tak. Přesto byl autor

dobře znám a byl spolu s Bohumilem Hrabalem vnímán jako velká naděje české literatury. Oba milují nepřehlednou každodennost, její řeč a subjektivní perspektivu vyprávění. V poučeném doslovu editora Jiřího Holého se dočteme, že Škvorecký v kampani proti liberalizaci kulturního života, která byla zahájena právě zničující kritikou Zbabělců, ztratil redaktorské místo v časopise Světová literatura a byl převeden na bezvýznamnou pozici v nakladatelství. Teprve v době tání od roku 1963 mohl opět publikovat – až do chvíle, kdy tanky spřátelených armád ukončily tzv. pražské jaro. V lednu 1969 odletěl Josef Škvorecký se svou ženou Zdenou Salivarovou do New Yorku. Brzy však přesídlili do Toronta, kde Salivarová založila Sixty-Eight-Publishers, asi nejslavnější české exilové nakladatelství, v němž vyšlo téměř 230 knih, které byly ve vlasti zakázány. Její muž učil na univerzitě a pilně psal.

Moudré je rozhodnutí vydavatele představit tohoto již za svého života legendárního autora v záslužné edici *Tschechische Bibliothek* nikoli některým z jeho románů, které spadají často spíše k zábavné literatuře, ale ranými jazzovými povídkami. Stejně tak moudré bylo pověřit překladem Marcelu Euler, Kristinu Kallert a především Andrease Tretnera, překladatele knih Viktora Pelewina. V povídkách *Eine kleine Jazzmusik* a *Bassaxofon* se Tretnerův jazyk přibližuje skočným rytmům, glissandům, rifům a scatům, o nichž se bez přestání nadšeně vypráví. Je to dobrý způsob, jak ztlumit nostalgii,

s níž Škvorecký v povídkách z let 1953 až 1967 vzpomíná na krásný čas mládí.

Tehdy byl svět ještě v pořádku, protože byl přísně rozdělen do dvou táborů. Na jedné straně nikoli nacisté nebo stalinisté, ale odvážní a čilí mladíci, na té druhé vytoužené bytosti, které buď u mikrofonu okouzlují jako svůdné Venuše, nebo jako chladné dominy nechávající každého marně toužit – avšak zatouží-li ony samy po nějakém dárku, neváhají slíbit, že si i minisukni svléknou... Jako v černých dírách se s roky bohužel neodvratně ztrácí půvab každé myšlenky, netýkající se jazzu: „Tenhle údajný národ muzikantů letí na mladé maso,“ nařiká zestárlý vypravěč v povídce *Píseň zapomenutých let* a zoufá nad tím, jak ztloustla někdejší Afrodita. Tak triviálním se může stát ochladlé nadšení. A přece se Josef Škvorecký hned zase vyšvihne do výšin – a swinguje. Hudba a euforie, ty zůstávají.

Jörg Plath

Z němčiny přeložil Karel Piorecký

Josef Škvorecký: *Das Bassaxophon. Jazz-Geschichten*. Přeložili Andreas Tretner, Marcela Euler a Kristina Kallert. Vybral a doslovem opatřil Jiří Holý. *Tschechische Bibliothek*. Deutsche Verlags-Anstalt, Mnichov 2005.

Tři prvotiny z Literární akademie

Příběh rodiny **Barbory Dřevíkové** *My, napříč staletími* vydala Literární akademie v edici Prvotiny v roce 2004. Na prvotinu neobvyklý námět: historie, literatura faktu. A nejde ani o autorčiny vlastní prožitky či vidění světa, ale o záznam vyprávění.

Autorčina babička a maminka, o kterých knížka především jedná, měly hodně pohnutý život, jak už to tak ve 20. století v Evropě, zmítané válkami, převraty, revolucemi a okupacemi, chodilo.

Historické téma nesčetněkrát zpracované, ale tentokrát jde o úhel méně obvyklý, dvougenerační pohled očima žen. A ženy to v kritických dobách mívají mnohem složitější než muži, protože dění svého života často mohou méně ovlivňovat, ale tím více jím trpí, a to i prostřednictvím svých dětí.

Babička (v knížce matka) se narodila lotyšským uprchlíkům počátkem dvacátých let minulého století ve stalinském Rusku (vlastně už v SSSR), kde poznala jen bídu, hlad (chleba nahrazovali drtí z bukvic) – a válku. Náhodně se dostala do Německa, ale ani tam nebyl její život o mnoho snadnější (přála si, aby z letadel věčně křížujících oblohu spadly bomby rovnou na ni). Provdala se bez velké lásky za Čecha, narodily se jí děti, ale v poválečných Sudetech nebylo ani pomýšlení na nějaké pevnější zakotvení a klidnější život, ani když se její manžel dal k esenbákům. Vyprávění pokračuje očima matky (v knížce dcera): nejsou to jen střípky vzpomínek, spíše dosti podrobný

popis jejích problematický životních šancí, který kulminuje momentem sovětské okupace, kdy se dvacetiletá dívka rozhoduje k emigraci, pak se vrací, aby znovu emigrovala, ale opět se vrací. Snad shodou okolností se stane členkou disentu, což znamená další velké problémy v sedmdesátých letech. Události let 1968-1974 (1975?) zabírají více než čtvrtinu textu. Nesluší se prozrazovat konec, protože příběh, téměř sága, je napínavý a čtenář do poslední chvíle netuší, jak to s matkou (resp. dcerou) dopadne.

Vnučka Tamary Ivanovny ji zapsala bez sentimentality, jednoduchým vypravěčským stylem, popisným jazykem, který neozvláštňuje, ale ani neruší žádné ornamenty, snad jen několik slangových výrazů (*vykysla bych tam, chodili se myšit*) a také bez úvah, dotazů nebo hodnocení. Snad to tak má být. Jinou otázkou je identita postav, poslední část dává tušit, že jde zřejmě všude o konkrétní jedince, protože jména mnohých osob v závěrečné části jsou všeobecně známá. Ať už je poselství knížky jednoznačným otiskem (jako černobílá fotografie) či balancuje mezi subjektivní výpovědí a hlubším svědectvím, jeho nesporná hodnota je v dokumentaci určité doby a lidí v ní žijících.

*

V téže edici Prvotin vyšla i knížka **Aleny Fouskové** *Vyprávím*. A předem upozorňuji, že tato originální prvotina není nic pro konzervativní čtenáře či zastánce estetické účinnosti literárního díla.

Jedná se o příběh (trochu detektivka až horor, s náznakem sci-fi), který prožívá dívka Marie („...ten typ, kterému nikdo nevěří, že už mu bylo osmnáct...“), jak už to tak bývá, nespokojená se svým životem („...je až příliš statickej, ustaranej, důležitěj, nudnej, závislej, usedlej, hloupej, blbej, nesnesitelnej...“), nespokojená se svým zjevem, připadá si tlustá a ví dobře, že to co dělá (léčí si mindráky jídlem, hlavně sladkým). Připadá jí, že se pohybuje v kruhu, a navíc si potřebuje trochu odpočinout od svých tří kamarádek, se kterými bydlí v poněkud podivné komunitě. A tak jí napadne udělat si výlet do Drážďan, aby na chvíli z toho života vypadla a aby si dokázala... co vlastně?

Ve vlaku k ní přisedne mladík a Marie si do svého zápisníku nakreslí kytici, ke které napíše: „Miluju tenhle svět, je plnej divnejch lidí jako jsem já.“ Stránku vytrhne a zahodí. A pociťuje „...něco mezi euforií a totálním smutkem...“

Udělalí jsme si tedy představu o tom, kdo je Marie.

Druhou podstatnou součástí příběhu je mobilní telefon, okolo kterého se celý (bez nadsázky) nevšední příběh rozvíjí.

Ztráta mobilu je pro Marii šokem. I když se po různých peripetiích najde, není to žádný happy end, tím všechno teprve začíná, neboť: „Všechny volané čísla jsou vymazaný!“

A pak přijde první smska od neznámého. Začátek romance? To by bylo příliš laciné, protože autorka má evidentně na víc. Staví umírněně (po kouscích odvažované) napětí v příběhu o virtuálním sexu nejhrubšího zrna, který se z touhy po dobrodružství rozrůstá

napřed v obavy, ale později už v téměř panický strach Marie o vlastní život.

Nesluší se prozrazovat pointu, ale ujišťuji čtenáře, že je překvapující a dost plauzibilní.

Autorka má bezesporu vypravěčský talent, smysl pro gradaci napětí, charakteristiky jejích postav jsou bystře odpozorované („...strnulej pohled ukolíbanej vlakama, kterýma jezdí nejspíš už řadu let...“) a lehkou ruku při výrazné kresbě prostředí („...oči jí krátce zastínilo letící káně...“).

Text je velmi útlý (necelých 50 stránek), ale přesto, jako téměř v každé prvotině, i tady by se dalo krátit, například odbočka na Czechtek není v příběhu příliš funkční, možná však úmyslně odvádí čtenářovu pozornost jiným směrem (a k dokreslení atmosféry doby celkem také patří).

Vše je napsáno důsledně obecnou češtinou, ozvláštňenou originálními obraty „...někdo, kdo chce její tělo propasírovaný skrz signál“ a protkanou neologizmy jako „drum“ (jinde „dram“). Když chce v smskách zdůraznit hlásku „š“, používá anglický spelling „sh“ („...nic o mně nevíš..“, „myslish“, „prishti“).

Možná, že to trochu přehání s „kopáním do koulí“ (str. 16, 25, 55, na str. 31 dokonce dvakrát), což by mohlo hraničit s obsesí, ale co my víme, možná, že to slouží k charakteristice protagonistky v souvislosti s její (ani nenaznačenou) minulostí.

Autorka používá techniku „centra vědomí“, která je doplňována vstupy vypravěčky/pozorovatelky, což svědčí o v praxi slušně zvládnuté teorii! O Aleně Fouskové ještě určitě uslyšíme...

*

Název řeky *Váh* coby titul prózy **Andrey Votrubové** napovídá, že se příběh odehrává ve slovenském prostředí. Vypráví ho dívka Vilma, která se po létech vrací z Čech do krajiny svého dětství, kde u babičky a dědečka trávila prázdniny. Hned od začátku tušíme, že se vztahem dědečka k vnučce nebylo všechno tak úplně v pořádku. Jak to bylo a co se stalo, se dozvíme v časové posloupnosti z útržků Vilminých vzpomínek.

Příběh začíná koncem: Vilma přijela dědečkovi na pohřeb. „Mezi vesnickými domky se plazí černý had truchlících. Jeho oči svítí skrz zelená kola smutečních věnců, z huby mu trčí obrovský kříž... u oltáře hnije v dřevěném truhlíku seschlá lidská sazenice...“ Popis pohřbu postrádá očekávanou pietu a brzy pochopíme proč. Dilema odpuštění naznačené na začátku příběhu i uzavírá.

Novela se odehrává ve dvou časových rovinách: vzpomínky na dětské zážitky a jejich hodnocení v současné době. (Zdůrazněno i graficky použitím černého a modrého tisku.)

Vilma vypráví svou story česky (respektive obecnou češtinou), její postavy hovoří slovensky, což podtrhává autenticitu prostředí.

Koláž vzpomínek, snů i přítomné doby je na prvotinu podivuhodně zrale vyvážená, téměř nikde se neobjeví rozvlácnost, opakování, či nadměrné zdůrazňování faktů, aby proboha čtenáři snad neuniklo, „co tím chtěl básník říci“ (což bývá u začínajících autorů dost běžné). Autorka si jakoby sama pro sebe rozplétá klubko minulých dějů, ale vede i čtenáře jemně a nenásilně

po cestičkách událostí a pocitů jimi vyvolaných, aniž by příběh ztrácel třeba jen na okamžik napětí.

Náboženský motiv, hojně zastoupený, nesklouzává do laciného ateismu, ani stejně laciné bigotnosti. Opakující se symbol kříže má ve vyprávění klíčovou roli.

O co jde? Dospívající dívka („...strkám ruce do kapes, hrbím záda a jeho pohled smečuju k zemi...“), dědeček, podléhající a snad se i bráníci živočišným pudům, přisnost vesnického prostředí, role žen i mužů, vliv náboženství a velká dávka společenské kontroly v malé komunitě („...taká hanba. Všeteči sa nám v dedine vysmejú...“), poněkud ambivalentní role matky („...má vlhké oči, perfektně vymodelovaný účes od holiče a úzký kostým...“) úzkostná postava babičky („...Bože, to je hanba. Ja neviem, čo mam robiť...“), z toho všeho se rodí příběh, možná všední, možná jedinečný, ale v každém případě zajímavě napsaný.

To, co nám Vilma říká o sobě samé, ji ilustruje jako trojrozměrnou mladou bytost dnešní doby, občas cynickou („bába srdceryvně bulí...“), ale nikoliv bezcitnou („...hladím Vincentův kříž: Sorry, Vinco, už musím jít...“) a samu sebe shazující s lehkou ironií („...víc než omamné květině se podobám kaktusu...“).

Také konec novely je, jaký má být: uměřený a přesvědčivý.

A není to jen vypravěčský talent Andrey Votrubové, ani její jazyk – lépe řečeno výrazové prostředky – není každodenní. Její věty někdy plynou jako volné verše (...chumlám se do vlasů...vzdech projel tmou – vtiskl se do kůry stromů...šmátrám po zdech

vzpomínek...), jen občas s nádechem otřelosti (...dlouhé černé vlasy za ní vlají jako závoj ...připadá si volná jakoby létala...), zná aliteraci (hnusoby hnusné, hybaj), používá asociace (na strmých schodech prosvítají praskliny...dávám si práška... ruka vztekle buší do betonu – prásk, prásk, prásk...) umí i metafory (...vesnici objímá pevné rameno Váhu...),

synonyma (...letím, pádím, vlaju...) a kouzlo protikladů (...nad lesem se rozlehlo tíživé ticho...víčka se zaklapnou jako ocelové dveře...)

I o této autorce ještě uslyšíme, a nebude to jen nějaké šmátrání po zdech vzpomínek...

Michaela Swinkels-Nováková
Český dialog 3, 6, 7-8/2005

Obsah

Z TEXTŮ JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Konflikt civilizací.....	2
Setkání v Torontu, s vraždou.....	4
Irenka v mnohonásobném zrychlení.....	11
Trýzeň zízne.....	17

KNIHY, KTERÉ (NE)VYŠLY V SIXTY-EIGHT PUBLISHERS

Cesta Honzlové z Prahy do Ameriky... (J. Škvorecký).....	20
... a co o Honzlové ví a říká o ní její brácha (Lumír Salivar).....	22
Čtyři otázky pro Otto Dlabolu.....	26

STUDIE A ČLÁNKY

„Lepší společnost“ u Škvoreckého a Poláčka (A. Fetters).....	29
V čem se kdo narodil, v tom má i vostat (M. Nyklová).....	33
Josef Škvorecký na náchodském gymnáziu (A. Fetters).....	40

FEJETON

Večerníček pro Škvoreckého (B. Křížová).....	43
--	----

ARCHIV.....

UDÁLOSTI.....

Za Liborem Volným — Farářův konec: nebyl to kněz, ale podvodník —
 Druhý díl Bibliografie Josefa Škvoreckého právě vyšel — Loutkový
 Bassaxofon v New Yorku! — O Josefu Škvoreckém mezinárodně

RECENZE.....

Pořádek a jazz — Tři prvotiny z Literární akademie

LITERÁRNÍ AKADEMIE

Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého

poskytuje vzdělání v rámci magisterského studia

v oborech

**Tvůrčí psaní, Redakční práce,
Mediální komunikace, Interaktivní média**

a v rámci bakalářského studia v oborech

Tvůrčí psaní a Hudební publicistika

Sídlo: Malovická 2751, 141 00 Praha 4 – Záběhlice
tel.: 272 773 045, 272 772 003; fax: 272 763 020
<http://www.lit-akad.cz> e-mail: lit-akad@lit-akad.cz